

Hallituksen esitys Eduskunnalle kidutusta koskeviksi rikoslain säännöksiksi sekä laiksi pakkokeinolain 5 a luvun 2 ja 4 §:n muuttamisesta

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan rikoslakiin lisättäviksi kidusta koskevat erityiset rangaistus-säännökset. Kidutukseksi katsottavat teot ovat rikoslain mukaan rangaistavia, mutta eivät omana erityisenä rikostyyppinään. Kidutuksen nimenomaisella kriminalisoinnilla vahvistettaisiin perustuslain ja kansainvälisen oikeuden mukaista kidutuksen ehdotonta kieltoa, ilmaistaisiin sen erityinen moitittavuus ja annettaisiin kansainväliselle yhteisölle viesti siitä, että Suomi tukee kidutuksen ehdotonta kieltoa kaikissa olosuhteissa. Kidutusta koskevat säännökset sijoitettaisiin sotarikoksia ja rikoksia ihmisyyttä vastaan koskevaan rikoslain lukuun.

Kidutus olisi tahallista voimakkaan henki-sen tai ruumiillisen kärsimyksen aiheuttamista toiselle tarkoituksena saada tunnustus tai tietoja taikka rangaista, pelotella, pakottaa johonkin tai syrjiä. Kidutuksen määrittely noudattelisi pääosin YK:n kidutuksenvastaisen yleissopimuksen määritelmää. Kidutuksen rangaistukseksi ehdotetaan vankeutta vähintään kaksi ja enintään kaksitoista vuotta. Myös pakkokeinolain telekuuntelua ja teknistä kuuntelua koskevia säännöksiä ehdotetaan muutettavaksi.

Lait on tarkoitettu tulemaan voimaan mahdollisimman pian.

SISÄLLYS

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ	1
SISÄLLYS	2
YLEISPERUSTELUT	3
1 JOHDANTO	3
2 NYKYTILA JA SEN ARVIOINTI	3
2.1 Kansainvälinen kehitys	3
Kansainväliset sopimukset	3
Ulkomainen lainsäädäntö	6
Kansainvälisten sotarikostuomioistuinten oikeuskäytännöstä	10
Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännöstä	13
2.2 Lainsäädäntö ja käytäntö	17
Rangaistussäännökset	17
Lainkäyttövalta	20
Syyteoikeus	20
2.3 Nykytilan arviointi	21
3 ESITYKSEN TAVOITTEET JA KESKEISET EHDOTUKSET	22
3.1 Erillisen säännöksen tarpeellisuus ja suhde muihin vakaviin rikoksiin	22
3.2 Kidutus ja sen suhde kansainvälisiin kidutusmääritelmiin	22
3.3 Kidutuksen kiellon ehdottomuus ja sen merkitys	23
3.4 Kidutuksen kiellon luonne ja raja muuhun epäinhimilliseen kohteluun	24
3.5 Esimiehen vastuu	25
3.6 Säännöksen sijoittaminen rikoslakiin	26
4 ESITYKSEN VAIKUTUKSET	26
5 ASIAN VALMISTELU	26
YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT	28
1 LAKIEHDOTUSTEN PERUSTELUT	28
1.1 Rikoslaki	28
2 c luku Vankeudesta	28
11 luku Sotarikoksista ja rikoksista ihmisyyttä vastaan	28
15 luku Rikoksista oikeudenkäyttöä vastaan	34
40 luku Virkarikoksista	34
45 luku Sotilasrikoksista	35
1.2 Pakkokeinolaki	35
5 a luku Telekuuntelu, televalvonta ja tekninen tarkkailu	35
2 VOIMAANTULO	35
3 SUHDE PERUSTUSLAKIIN JA SÄÄTÄMISJÄRJESTYS	35
LAKIEHDOTUS	37
Laki rikoslain muuttamisesta	37
Laki pakkokeinolain 5 a luvun 2 ja 4 §:n muuttamisesta	39
LIITE	41
RINNAKKAISTEKSTIT	41
Laki rikoslain muuttamisesta	41
Laki pakkokeinolain 5 a luvun 2 ja 4 §:n muuttamisesta	45
ASETUSLUONNOS	47
Valtioneuvoston asetus rikoslain 1 luvun 7 §:n soveltamisesta annetun asetuksen 1 §:n muuttamisesta	47

YLEISPERUSTELUT

1 Johdanto

Tunnustukseen kiduttaminen oli Suomessa vielä 1800-luvun loppupuolella sallittu keino hankkia henkirikoksesta epäillyn tuomitsemiseen tarvittava täysi näyttö. Kun vuoden 1889 rikoslilla poistettiin rangaistusjärjestelmästä julmat ja epäinhimilliset rangaistukset ja tutkintakeinot, kriminalisoitiin samalla myös tunnustukseen kiduttaminen. Tunnustukseen kiduttaminen kuitenkin poistettiin vuonna 1995 tarpeettomana rikosten joukosta (578/1995). Samana vuonna kidutuksen ehdoton kieltä sisällytettiin perustuslakiin perusoikeusuudistuksen yhteydessä (969/1995).

Suomen rikoslaissa ei siten ole kidutusrikosta koskevaa erillistä rangaistussäännöstä. Kidutustekoihin sovelletaan rikoslain muita yleisiä rangaistussäännöksiä kuten pakottamista, pahoinpitelyä, vapaudenriistoa ja laittontaa uhkausta koskevia säännöksiä. Toisaalta julkisen vallan suorittamat vakavimmat väärinkäytökset kuten kidutusteot oli jo huomioitu vuoden 1990 virkarikosuudistuksessa. Ne virkavelvollisuuden rikkomistapaukset, joita voitiin lahjus- ja salassapitorikosten ohella pitää vakavimpina, säädettiin virka-aseman väärinkäyttämisenä tai törkeänä virka-aseman väärinkäyttämisenä rangaistaviksi.

Suomi ratifioi vuonna 1989 kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaisen YK:n yleissopimuksen vuodelta 1984 (SopS 59—60/1989; jäljempänä *kidutusyleissopimus*). Kidutusyleissopimusta valvomaan asetettu komitea (CPT; jäljempänä *kidutuksen vastainen komitea*) on Suomea koskevissa suosituksissaan katsonut, että Suomen tulisi säätää kidutus itsenäiseksi rikokseksi.

Toukokuun alussa 2008 tuli voimaan rikoslain muutos (212/2008), jolla muun muassa Kansainvälisen rikostuomioistuimen Rooman perussäännön (SopS 55—56/2002; jäljempänä *Rooman perussääntö*) mukaiset rikokset ihmisyyttä vastaan ja sotarikokset saatettiin nykyistä täsmällisemmin rikoslakiin. Kidutus mainitaan nimenomaisesti mainittujen rikosten osatekoina.

Kidutus kielletään myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen (SopS 17—19/1990) 3 artiklassa, jonka soveltamisesta on runsaasti Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) oikeuskäytäntöä. Tästä huolimatta kidutusta esiintyy edelleen monissa maissa. Lisääntyneet terrorismin vastaiset toimet koettelevat perus- ja ihmisoikeuksien suojan rajoja. Näissä oloissa korostuu kidutuksen ehdottoman kiellon merkitys ja kidutuksen kriminalisointi itsenäisenä rikoksena on tullut ajankohtaiseksi harkittaessa keinoja vahvistaa kansainväliseen oikeuteen sisältyvää kidutuksen ehdotonta kieltoa.

2 Nykytila ja sen arviointi

2.1 Kansainvälinen kehitys

Kansainväliset sopimukset

Kidutuksesta on määräyksiä useissa kansainvälisissä sopimuksissa ja asiakirjoissa alkaen YK:n yleiskokouksen vuonna 1948 hyväksymästä ihmisoikeuksien julistuksesta, joka kieltää kidutuksen samoin kuin julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen. Sama kieltä on sisällytetty useisiin ihmisoikeussopimuksiin, kuten vuoden 1966 kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen (SopS 7—8/1976) 7 artiklan 1 kappaleeseen, Euroopan ihmisoikeussopimuksen (SopS 18—19/1990) 3 artiklaan, eurooppalaiseen yleissopimukseen kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämisestä (SopS 16—17/1991) ja vuoden 1984 lapsen oikeuksista tehdyn yleissopimuksen (SopS 59—60/1991) 37 artiklaan. Kidutus ja epäinhimillinen kohtelu kuuluvat sodan uhrien suojelua koskevien vuoden 1949 Geneven yleissopimusten (SopS 7—8/1955) törkeisiin rikoksiin. Mikään mainituista sopimuksista ei määrittele kidutusta, mutta etenkin Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on merkittäväällä tavalla selventänyt Euroopan ihmisoikeussopimuksen 3 artiklan tulkintaa.

Kidutuksen määrittely kidutusyleissopimuksessa ja Rooman perussäännössä

Keskeiset kidutuksen määritelmät kansainvälisellä tasolla sisältyvät yhtäältä kidutusyleissopimukseen vuodelta 1984 ja toisaalta Rooman perussääntöön vuodelta 1998. Näistä kahdesta määritelmästä kidutusyleissopimukseen sisältyvä määritelmä on laajemmin hyväksytty ja siitä on enemmän soveltamiskäytäntöä kuin Rooman perussääntöön määritelmästä. Entisen Jugoslavian alueella tehtyjä rikoksia käsittelevä kansainvälinen tuomioistuin (*sotarikostuomioistuin*; IC-TY; jäljempänä *Jugoslavia-tuomioistuin*) on käyttänyt kidutusyleissopimusta oikeuslähteenä käyttäessään perussääntönsä mukaista toimivaltaansa ja on tässä yhteydessä selvittänyt kidutuksen tunnusmerkistöjä sotarikoksena ja rikoksena ihmisyyttä vastaan. Myös useat YK:n ihmisoikeussopimusten valvontaelimet ovat antaneet tulkintojaan kidutusyleissopimuksen velvoitteiden tulkinnasta. Kidutusyleissopimuksen 1 artiklan määritelmää pidetään tapaoikeudellisesti sitovana ja sen voidaan katsoa ilmentävän kidutusteon ydinsisältöä.

Kidutusyleissopimuksen 1 artiklan mukaan "kidutuksella tarkoitetaan kaikkia tekoja, joilla aiheutetaan toiselle henkilölle tahallisesti kovaa kipua tai kovaa joko henkistä tai ruumiillista kärsimystä tietojen tai tunnustuksen saamiseksi häneltä tai kolmannelta henkilöltä, hänen rankaisemisekseen teosta, jonka hän tai kolmas henkilö on tehnyt tai epäillänsä tehneen, hänen tai kolmannen henkilön pelottelemiseksi tai pakottamiseksi taikka minkälaiseen tahansa syrjintään perustuvasta syystä, kun virkamies tai muu virallisessa asemassa toimiva henkilö aiheuttaa sellaista kipua tai kärsimystä, yllyttää tai suostuu niiden aiheuttamiseen tai hyväksyy sen hiljaisesti. Kidutusta ei ole sellainen kipu tai kärsimys, joka saa alkunsa pelkästään laillisista seuraamuksista, joko niihin kuuluvana tai niihin liittyvänä."

Kidutusyleissopimuksen 1 artiklassa "kidutuksella" tarkoitetaan tekoja, joilla aiheutetaan toiselle henkilölle tahallisesti kovaa kipua tai kovaa joko henkistä tai ruumiillista kärsimystä tietyissä tarkoituksessa. Kidutukseen liittyvinä tarkoituksina artiklassa mai-

nitaan 1) tietojen tai tunnustuksen saaminen kidutettavalta tai kolmannelta henkilöltä, 2) kidutettavan henkilön rankaiseminen teosta, jonka hän tai kolmas henkilö on tehnyt tai jonka hänen tai kolmannen henkilön epäillänsä tehneen, 3) kidutettavan tai kolmannen henkilön pelotteleminen tai pakottaminen samoin kuin 4) mitkä tahansa syrjintään perustuvat syyt. Tällainen teko on kidutusta silloin, kun sen tekee virkamies tai muu virallisessa asemassa toimiva henkilö tai kun tällainen henkilö yllyttää tai suostuu sen tekemiseen tai hyväksyy sen hiljaisesti. Artiklan 2 kappaleen mukaan kidutuksen määritelmälle voidaan kuitenkin kansallisessa lainsäädännössä antaa laajempikin soveltamisala.

Kansainvälinen rikostuomioistuin on aloittanut toimintansa vasta 2003 eikä ole vielä ehtinyt luoda omaa oikeuskäytäntöä kidutusrikoksesta, mutta Rooman perussääntöön rikosmääritelmiä on täsmennetty vuonna 2002 hyväksytyissä Rooman perussääntöön sopimusvaltioiden kokouksen hyväksymissä tulkintaohjeissa. Kansainvälisen rikostuomioistuimen perussäännössä kidutus on kriminalisoitu sekä ihmisyyteen kohdistuvana rikoksena 7 artiklan 1 kappaleen (f) kohdassa että sotarikoksena 8 artiklan 2 kappaleen alakohdissa (a)ii), joka koskee kansainvälisiä aseellisia selkkauksia ja (c)i), joka koskee valtion sisäisiä selkkauksia. Kidutusrikos on määritelty vain 7 artiklassa, jonka 2 kappaleen (e) kohdan mukaan kidutuksessa on kyse tahallisesta voimakkaan fyysisen tai henkisen tuskan tai kärsimyksen aiheuttamisesta säilössä tai valvonnan alaisena olevalle henkilölle. Määritelmä on sovellettavissa silloin, kun teko tehdään osana siviiliväestöön kohdistuvaa laajamittaista tai järjestelmällistä hyökkäystä ja tekijä on tästä tietoinen.

Kidutusyleissopimuksen ja Rooman perussääntöön kidutusmääritelmät ovat samansuuntaiset, mutta niiden kesken on myös merkittäviä eroja. Erilaisesta sanavalmiudesta huolimatta perussääntöön 7 artiklan ja kidutusyleissopimuksen määritelmien ei ole katsottava asettavan erilaisia vaatimuksia kidutuksella aiheutettavan kivun, tuskan tai kärsimyksen asteelle. Kumpikin määritelmä edellyttää yhtäältä, että kyse on voimakkaasta kivusta tai kärsimyksestä ja jättää toisaalta tarkemman rajanvedon kidutuksen ja epäin-

himillisen kohtelun välillä oikeuskäytännössä tapahtuvaksi. Molemmat määritelmät edellyttävät, että kidutuksen on oltava tahallista. Sekä kidutusyleissopimus että Rooman perussääntö rajaavat kidutuksen ulkopuolelle sellaisen kivun tai kärsimyksen aiheuttamisen, joka johtuu lakiin perustuvan rangaistuksen täytäntöönpanosta. Kansallisesta lainsäädännöstä riippumatta ”lakiin perustuvan” rangaistuksen on täytettävä kansainvälisen oikeuden vaatimukset.

Perussäännön 7 artiklan määritelmä eroaa kidutusyleissopimuksen määritelmästä useassa suhteessa. Ensinnäkin 7 artiklan tarkoittaman kidutusteon ei tarvitse palvella kidutusyleissopimuksessa lueteltuja tarkoituksia, tai mitään erityistä tarkoitusta, vaan se kattaa myös spontaanit ja puhtaan sadistiset teot. Toiseksi 7 artikla ei edellytä, että teon tekijänä on virkamies tai muu virallisessa asemassa toimiva henkilö tai että tällainen henkilö yllyttää tai suostuu sen tekemiseen tai hyväksyy sen hiljaisesti. Perussäännön 7 artikla asettaa ainoastaan sen edellytyksen, että kidutettavan henkilön on oltava säilössä tai valvonnan alaisena. Tulkintaohjeiden mukaan kyseisen henkilön tai henkilöiden on oltava rikoksentekijän vankina tai hänen valvonnassaan. Tämä edellytys ei rajaa tekijäpiiriä mutta sulkee pois väkivallan, johon ei liity kidutettavan henkilön vapauden rajoittamista.

Kolmas ja rikoksen rajaamisen kannalta merkittävä ero perustuu 7 artiklan 1 kappaleen johdannon yleiseen soveltamisedellytykseen, jonka mukaan artiklassa määriteltyistä teoista voidaan tuomita rikoksina ihmisyyttä vastaan vain, jos ne tehdään osana siviiliväestöön kohdistuvaa laajamittaista tai järjestelmällistä hyökkäystä. Siviiliväestöön kohdistuvalla hyökkäyksellä tarkoitetaan puolestaan artiklassa lueteltujen tekojen toistuvaa kohdistamista siviiliväestöön sellaisen valtion tai järjestön harjoittaman politiikan mukaisesti tai edistämiseksi, jonka tarkoituksena on tällaisen hyökkäyksen toteuttaminen. Kumpi tahansa näistä ehdoista takaa, että yksittäisiä, irrallisia tai satunnaisia julmuuksia ei määritellä rikoksiksi ihmisyyttä vastaan. Kidutusyleissopimuksen 1 artiklan ja Rooman perussäännön 7 artiklan määritelmät ovat siten osittain päällekkäisiä, mutta kum-

mankin määritelmän piiriin kuuluu myös tekoja, jotka täyttävät vain toisen määräyksen vaatimukset. Kidutuksen määritelmä rikoksena ihmisyyttä vastaan on laajempi kuin kidutusyleissopimukseen sisältyvä yleinen määritelmä, mutta se on sovellettavissa vain erityisissä tilanteissa, joihin liittyy 7 artiklan tarkoittama hyökkäys siviiliväestöä kohtaan. Kaikilta rikokseksi ihmisyyttä vastaan katsottavilta teoilta edellytetään siten, että niillä toteutetaan tiettyä politiikkaa, joka voi olla valtion, järjestön tai ryhmän politiikka.

Perussäännössä ei määritellä kidutusta sotarikoksena, mutta 8 artiklan 2 kappaleen alakohdassa a ii) tarkoitetun valtioiden välisen aseellisen selkkauksen oloissa tapahtuvan kidutuksen on tulkintaohjeiden nojalla katsottava vastaavan sisällöltään ja tekijäpiirinsä puolesta lähinnä kidutusyleissopimuksen määritelmää. Myöskään 7 artiklan edellyttämä vangitsemisen tai vapaudenriiston vaatimus ei tulkintaohjeiden nojalla koske kidutusta sotarikoksena valtioidenvälisessä aseellisessa selkkauksessa. Tulkintaohjeissa mainitaan lisäksi kidutusyleissopimuksen 1 artiklan mukaiset tarkoitukset esimerkiksi rikoksentekijän tarkoituksesta. Määräys ei kuitenkaan sulje pois muita tarkoitusteriä kuten esimerkiksi uhrin nöyryyttämisen tarkoitusta, minkä laajennuksen kidutukseen sotarikoksena on katsottu johtuvan jo kansainvälisen humanitaarisen oikeuden läpikäyvistä pyrkimyksistä ihmisarvon suojelemiseen. Sama esimerkinomainen luettelo toistetaan myös kappaleen alakohdassa (c)i) tarkoitetun valtiotonsisäisessä selkkauksessa tapahtuvan kidutusrikoksen tulkintaohjeissa. Tässä alakohdassa tarkoitettu rikos on kuitenkin sisällöltään lähempänä perussäännön 7 artiklassa tarkoitettua kiduttamista siinä mielessä, että määräys soveltuu muun muassa aseellisten ryhmien keskinäisiin selkkauksiin, joissa kidutusteoltakaan ei voida edellyttää virkamiehen tai julkista valtaa käyttävän henkilön osallisuutta.

Kidutukseen Rooman perussäännön tarkoittamana sotarikoksena liittyy myös lisäehtoja, jotka koskevat kidutuksen kohteena olevan henkilön tai henkilöiden asemaa yhden tai useamman vuoden 1949 Geneven sopimuksen suojelemina henkilöinä a ii) alakohdan tarkoittamissa tilanteissa tai taisteluky-

vyttöminä tai siviilihenkilöinä tai lääkintähenkilökuntaan tai hengelliseen henkilökuntaan kuuluvina henkilöinä, jotka eivät osallistu aktiivisesti taisteluihin c i) alakohdan tarkoittamissa tilanteissa. Lisäksi kummankin määräyksen soveltaminen edellyttää, että kyseessä oleva teko liittyy aseelliseen selkkaukseen. Teko, jolla ei ole yhteyttä selkkaukseen, esimerkiksi yksityishenkilön toiselle yksityishenkilölle yksityisistä syistä aiheuttama kidutukseen verrattava tuska tai kärsimys, ei ole sotarikos. Kyse voi kuitenkin olla kidutusteosta, jos se tapahtuu viranomaisten tai julkista valtaa käyttävien henkilöiden ylilylyksestä tai myötävaikutuksella ja täyttää kidutusyleissopimuksen teon tarkoitusperiä koskevat edellytykset.

Rooman perussäännön 8 artiklan 2 kappaleen a kohdan ii alakohdasta koskevan tulkintaohjeiden mukaan koska sotarikoksen kaikki uhrin ovat "suojeltuja henkilöitä" yhden tai useamman vuoden 1949 Geneven yleissopimuksen nojalla, näihin tunnusmerkkeihin ei kuulu 7 artiklan 1 kappaleen e kohdan tulkintaohjeissa tarkoitettu vangitsemisen tai vapaudenriiston vaatimus.

Kidutusyleissopimuksen määritelmä tarjoaa keskeisen lähtökohdan kidutuksen kriminalisoinnille kansallisessa oikeudessa. Tämä määritelmä ei kuitenkaan ole sellaisenaan sovellettavissa kidutustekoihin, jotka on tehty rikoksina ihmisyyttä vastaan tai sotarikoksina valtionsisäisissä aseellisissa konflikteissa. Näissä erikoistilanteissa teoilta, jotka muuten täyttävät kidutuksen tunnusmerkistön ja ihmisyyteen kohdistuvia rikoksia tai sotarikoksia koskevat yleiset soveltamisedellytykset, ei voida edellyttää kidutusyleissopimuksen 1 artiklassa lueteltua tarkoitusta tai rajattua tekijäpiiriä.

Ulkomainen lainsäädäntö

Norja

Pohjoismaista ainoastaan Norjalla on erityinen kidutusta koskeva rangaistussäännös. Se (Rikoslain 117 a §) lisättiin vuonna 2004 Norjan rikoslain virkarikoksia koskeviin säännöksiin (Ot.prp. nr. 59; 2003—2004), vaikkei rikoslakikomitea (NOU 2002:4) ollut

pitänyt erillistä kidutussäännöstä tarpeellisena.

Norjan rikoslain mukaan se, joka kiduttaa, tuomitaan vankeuteen enintään 15 vuodeksi. Törkeästä tai vakavasta kiduttamisesta voidaan tuomita vankeutta enintään 21 vuotta. Osallisuudesta on rangaistus sama.

Rikoslain kidutuksen määritelmä vastaa kidutusyleissopimuksen määritelmää. Rikoslain määritelmä on kuitenkin kidutusyleissopimuksen määritelmää laajempi siltä osin kuin siinä katsotaan myös vahingon (skade) aiheuttaminen kidutukseksi vakavan psyykkisen ja fyysisen kärsimyksen aiheuttamisen ohella. Kidutuksessa rikoksentekijänä voi olla vain virkamies. Virkamieheen rinnastetaan se, joka käyttää julkista valtaa valtion tai kunnan puolesta ja tietyn edellytyksin se, joka työskentelee määrättyissä valtion tai kunnan tehtävissä. Näin säännöksen piiriin kuuluisivat mm. julkinen asiamies (en offentlig oppnevnt forsvarer) ja järjestysmies (offentlig engasjerte sikkerhetsvakter)

Kidutusrikosta pidettiin tarpeellisena mm. siksi, että sitä oli suosittanut YK:n kidutuksenvastainen komitea. Hallitus katsoi kuitenkin Norjan täyttäneen YK:n kidutuksenvastaisen yleissopimuksen kriminalisointivoitteen ilman erityistä kidutusrikosta.

Norjan hallitus ehdotti marraskuussa 2007 rikoslakiin lukuisia muutoksia, joihin sisältyy muun muassa ehdotus joukkotuhontaa, rikoksia ihmisyyttä vastaan ja sotarikoksia koskeviksi säännöksiksi (Ot.prp. nr.8; 2007—2008). Norja oli jo aikaisemmin ratifioinut Kansainvälisen rikostuomioistuimen Rooman perussäännön. Kansainvälisen rikostuomioistuimen toimivaltaan kuuluvat rikokset ovat nykyisin rangaistavia, mutta eivät kaikilta osin perussäännön määritteleminä itsenäisinä rikoksina. Ehdotuksella halutaan varmistaa, että Norja kykenee ensisijaisesti ja riittävän ankarasti tuomitsemaan kansainvälisen rikostuomioistuimen toimivaltaan kuuluviin rikoksiin syyllistyneet henkilöt. Hallituksen ehdottamiin rikoksiin ihmisyyttä vastaan ja sotarikokseen sisältyvät osatekoina kidutus. Mainittujen pykälien tekoluetteloihin sisältyvien kidutusten määritelmät pohjautuvat Kansainvälisen rikostuomioistuimen Rooman perussäännön määritelmiin. Halli-

tuksen mukaan rikoslaissa voi hyvin olla kaksi erilaista kidutuksen määritelmää.

Törkeästä kiduttamisesta muodostettaisiin ehdotuksen mukaan oma rangaistussäännöksensä. Erona nykyiseen olisi se, että kuolemaa kidutuksen seurauksena ei enää pidettäisi törkeän kidutuksen soveltamisen ainoana edellytyksenä. Sen seikan arvioinnissa, onko teko törkeä, tulee ehdotuksen mukaan asettaa erityistä painoa sille, onko teosta aiheutunut kuolema tai vaaraa ihmishengelle. Myös kidutuksen syrjäntäperusteisiin ehdotetaan muutoksia ja tekijäpiiriä laajennettavaksi jonkin verran. Samalla kidutussäännösten paikka rikoslaissa muuttuisi (Rikoslain 174 ja 175 §). Kidutuksen rangaistusasteikko on sama kuin törkeässä pahoinpitelyssä. Kidutuksen ja sen törkeän tekemuodon enimmäisrangaistukset (15 vuotta ja 21 vuotta) säilyisivät nykyisellään.

Ehdotuksen mukaan on perusteltua säilyttää tekijäpiiriltään laajempi avoin ja tarkoitukseltaan rajoittamaton kidutuksen määrittely rikoksissa ihmisyyttä vastaan ja sotarikoksissa, koska näille rikoksille on ominaista se, että ne toteutetaan vain tietyissä poikkeuksellisissa olosuhteissa. Jos kidutus tehdään osana siviiliväestöön kohdistuvaa laajamittaista tai järjestelmällistä hyökkäystä tai aseellisen konfliktin yhteydessä, on perusteltua säilyttää kidutuksen laaja sovellettavuus. Siten siviilihenkilökin voisi näissä olosuhteissa kiduttamalla syyllistyä rikokseen ihmisyyttä vastaan tai sotarikokseen. Myöskään tekijän tarkoitusta ei ole syytä rajoittaa.

Rikoslain 117 a §:ssä edellytetyt erityisiä tarkoituksia ei myöskään ole syytä laajentaa vain sen takia, että ne kattaisivat Rooman perussäännön määritelmän. Laajaan kidutuksen määrittelyyn ei myöskään ole tarvetta sen vuoksi, että se koskisi kaikkia siviilihenkilöitä. Hallituksen mukaan kidutukselle on ominaista se, että sen tekijöinä ovat virkamiehet. Siten on riittävää, että siviilihenkilöt voivat kiduttaessaan tulla tuomituksi joukkotuhonnasta, rikoksesta ihmisyyttä vastaan tai sotarikoksesta. Hallitus katsoo kuitenkin olevan syytä laajentaa rikoslain 117 a §:n tekijäpiiriä kaikkiin niihin henkilöihin, jotka käyttävät julkista valtaa valtion tai kunnan puolesta. Jos siviilihenkilö syyllistyy kiduttamistekoihin, hänet voidaan tuomita ankaraan rangaistus-

tukseen törkeästä pahoinpitelystä yms. rikoslain erityisen osan rikoksista.

Rikoslain 174 §:n mukainen kidutus ei olisi pääsääntöisesti konkurrenssissa muiden rikoslain yleisen osan rikosten kuten pahoinpitelysäännösten, pakottamisen tai virka-aseman väärinkäyttämisen kanssa. Toisin olisi kuitenkin arvioitava esimerkiksi tahalliseen seksuaalirikokseen syyllistymistä ja sellaisten rangaistussäännösten rikkomisia, jotka suojaavat muita etuja kuin kidutus.

Tanska

Tanskassa kidutus on rangaistuksen koventamisperuste.

Tanska säätöi kesällä 2008 (lov nr 494 af 17.06/2008) kidutuksen rangaistuksen koventamisperusteeksi. Lainmuutos perustui Tanskan rikoslakikomitean mietintöön (Betaenking nr.1494/2008), jossa tarkasteltiin tarvetta säätää erillinen kidutusrikos. Rikoslakikomitea katsoi rikoslain erityisten rikosten kuten pahoinpitelyn, vangitsemisen, pakottamisen ja virkarikosten yms. täyttävän YK:n kidutuksenvastaisen komitean vaatimuksen kidustekojen kriminalisoinnista. Komitea ei ehdottanut kidutuksen nimenomaista kriminalisointia. Kidutusrikoksen erilliseen kriminalisointiin ei rikosoikeuskomitean mukaan ole kansainvälisoikeudellista velvoitetta. Sen sijaan rikoslakikomitea ehdotti, että kidutus otettaisiin huomioon rangaistusta mittaessa rikoslain yksittäisten rikosten varalta säädettyjen rangaistusasteikkojen puitteissa eikä erityisen rangaistusvastuun perustavana seikkana siten, että teon kidutusluonteisuus otettaisiin huomioon rangaistusta koventavana seikkana. Tällaisessa ratkaisussa jäljempänä mainitut erityissäännöstä vastaan puhuvat seikat eivät enää olisi voimassa. Rikoslakikomitea katsoi, että ehdotus täyttää YK:n kidutuksenvastaisen komitean vaatimukset erillisistä kidutusta koskevista rangaistussäännöksistä.

Kidutusteot rangaistuksen koventamisperusteena määriteltäisiin YK:n kidutuksenvastaisen yleissopimuksen kidutusmääritelmän mukaisesti siten, että ne ensinnäkin kertoisivat, milloin rikoslain säännökset väkivallasta, pakottamisesta tai vangitsemisesta yms. tulevat sovellettavaksi kidustekojen yhteydes-

sä. Toiseksi ne samalla ilmoittavat, että ne tietyissä tapauksessa voivat olla rangaistuksen koventamisperusteena mitattaessa rangaistusta kyseisen rikoksen rangaistusasteikon rajoissa. Vastaava rangaistussäännös lisättiin myös sotaväen rikoslakiin. Tanskan ratkaisu merkitsee, että kidutusyleissopimuksen tai muun kansainvälisoikeudellisen (folkeretlige) kidutussäännöksen mukainen kiduttaminen edelleen rangaistaisiin voimassaolevien erilaisten rikoslain säännösten mukaan.

Erityisen kiduttamista koskevan rangaistuksen mittaamissäännöksen ottamisella rikoslakiin (157 a §) Tanska tulee vastaan YK:n kidutuksenvastaista komiteaa, joka on suositellut, että Tanskan tulisi ottaa rikoslakiinsa erityinen kidutusyleissopimuksen 1 artiklaa vastaava kidutussäännös. Tanskan säännös on seuraava: ”Rangaistusta määrättäessä tässä laissa säädettyistä rikoksista, on sitä seikkaa, että rikos on tehty kiduttamalla, pidettävä raskauttavana asianhaarana.” Kidutuksen määritelmä sisältyy 2 momenttiin. Sen mukaan rikos on katsottava tehdyksi kiduttamalla, jos se on tehty harjoittaessa tanskalaista, ulkomaista tai kansainvälistä virka-tehtävää aiheuttamalla vahinkoa toisen henkilön ruumiille tai terveydelle tai voimakasta fyysistä tai psyykkistä tuskaa tai kärsimystä (smerte eller lidelse) tietyissä tarkoituksessa. Säädetty tarkoitukset vastaavat kidutussopimuksessa määritellyn kidutuksen tarkoituksia. Teon määrittely on laajempi kuin kidutussopimuksen määrittely rinnastaessaan vahingon aiheuttamisen ruumiille ja terveydelle (skade på legeme eller helbred) voimakkaan fyysisen ja henkisen kärsimyksen aiheuttamiseen. Laajennusta pidettiin tarpeellisena, koska määrittely ei muutoin kattaisi sellaisen vakavan seurauksen aiheuttamista, kuten lasersäteellä sokaisemista, johon ei sisältyisi välttämättä kovaa tuskaa. Kidutusyleissopimus mahdollistaa yleissopimusta laajemman kidutuksen määrittelyn.

Myös kansanedustajat ja kunnanvaltuutetut kuuluvat säännöksen piiriin. Sen sijaan siihen eivät kuulu yksityisen palveluksessa olevat siinäkin tapauksessa, että he toimivat viranomaisen puolesta tai valtuuttamana. Yksityisen henkilön myötävaikutus rangaistaan avunantona.

Ehdotustaan perustellessaan rikoslakikomitea katsoi, että erityinen kidutussäännös voisi olla muodoltaan myös varsinainen rangaistussäännös. Sellainen rangaistussäännös voisi itsenäisesti olla kidutustekojen rangaistusvastuun perustana. Itsenäisen kidutusrikoksen säätämistä puoltaa se, että kyseessä on erityisen vakava loukkaus ja että on olemassa ehdoton kansainvälisoikeudellinen kidutuksen kieltö. Erityinen kidutusrikos voi lisätä huomiota kidutukseen kansallisesti ja kansainvälisesti. Kidutusrikos voisi myös helpottaa tilastointia.

Kidutusrikoksen säätämistä vastaan puhuu komitean mukaan se, että kansainvälisen oikeuden tuntemat kidutuksen määritelmät poikkeavat toisistaan. Tämän vuoksi voi olla vaikeaa säätää yksi selkeä kidutuksenmääritelmä ja siten varmistaa, että säännös kaikkina aikoina olisi erilaisten kansainvälisten sopimusten mukainen. Erillisen kidutusrikoksen säätämistä vastaan puhuu myös se, että kidutus voi saada hyvin erilaisia muotoja ja voi realisoitua tappona, väkivaltana, vapauden riistona, uhkauksena, jotka nekin voivat saada hyvin erilaisia muotoja. Erityinen kidutusrikossäännös kattaisi siten hyvin laajan alueen. Sellaista kidutussäännöstä on vaikea riittävän tarkasti säätää.

Myös se seikka, että rangaistusasteikkojen tulisi heijastaa kyseisen teon törkeyttä, puhuu erityissäännöstä vastaan. Näin siksi, että kidutusteot voivat poiketa huomattavasti vakavuusasteeltaan. Erityinen kidutusrikos olisi siten vaikea saada vastaamaan yksittäisen teon luonnetta ja vakavuutta.

Rikoslakikomitean mukaan erityyppisten kidutustekojen rankaiseminen niitä vastaavien erilaisten rikossäännösten ja rikosyhdistelmien mukaan antaisi selkeämmän ja valaisevamman kuvan oikeustilasta ja teoista, jos teon kidutuksenomaiset piirteet voidaan ottaa huomioon rangaistusta määrättäessä. Rikoslain systematiikkaan on vaikea sovittaa erityistä rangaistussäännöstä kidutuksesta. Sellaisesta seuraisi erilaisia rajoitus- ja päällekkäisyysongelmia. Lakitekniset seikat puhuvat tällaista kaksoisrangaistavuutta vastaan. Rikoslakikomitean mielestä erityisen kidutusrikosta koskevan rangaistussäännöksen säätämistä vastaan puhuvat seikat ovat

sellaisen puolesta puhuvia painavampia. Hallitus oli samaa mieltä.

Ruotsi

Ruotsin rikoslainsäädännössä ei ole erityistä kidutusrikosta. Ruotsin rikoslaissa (Brottsbalken) termi kidutus esiintyy ainoastaan laitonta pakottamista koskevan sääntelyn yhteydessä. Brottsbalken 4:4.2:n mukaan laitonta pakottamista pidetään törkeänä erityisesti, jos menettely on sisältänyt tunnustukseen piinaamista tai muuta kidutusta (pinande till bekännelse eller annan tortyr).

Kansainvälisissä kidutussovimuksissa tarkoitettuihin kidutustekoihin sovelletaan rikoslain yleisiä rikoksia koskevia säännöksiä. Ruotsin rikoslaissa on useita rangaistussäännöksiä, joita voidaan soveltaa silloin, kun aiheutetaan voimakasta henkistä tai fyysistä kärsimystä. Tällaisia ovat pahoinpitelyä, pakottamista, laitonta vapaudenriistoa, raiskausta ja laitonta uhkausta yms. koskevat rangaistussäännökset.

Sen sijaan Ruotsin rikoslaki tuntee rikoksen humanitaarista oikeutta vastaan (folk-rättsbrott, Brottsbalken 22:6). Tukholman käräjäoikeus tuomitsi vuonna 2006 (Mål nr B 4084—04) Bosniassa muukalaislegioonalaisena Bosnian-Kroatian armeijan puolella 1993 taistelleen Arklöfin muun muassa voimakkaan kärsimyksen aiheuttamisesta lukuisille henkilöille rikoksesta humanitaarista oikeutta vastaan. Teko katsottiin törkeäksi, koska se sisälsi muun muassa kidutusta ja muuta julmaa kohtelua, ihmisarvon loukkauksia, alentavaa kohtelua etnisen ja uskonnollisen vakaumuksen perusteella ja koska se käsitti lukuisia useisiin henkilöihin kohdistuneita tekoja. Arklöf oli jo vuonna 1995 tuomittu teoistaan Bosnia Herzegovinan korkeimmassa oikeudessa vankeuteen kahdeksaksi vuodeksi, mutta tuomittiin Ruotsissa uudestaan, koska aiempaa tuomiota ei oltu pantu kokonaan täytäntöön. Ne bis in idem -kieltoa ei siten katsottu loukatun. Aiemmin tuomitun rangaistuksen katsottiin sisältävän uuden tuomion.

Ruotsissa on katsottu, että Ruotsin lainsäädäntö täyttää kidutusyleissopimuksen vaatimukset kriminalisoida erilaiset kidutusteot. Kansainvälisiin sopimuksiin ei myöskään si-

sälly velvoitetta säätää itsenäistä kidutusrikosta. Ruotsi nojaa tässä muun muassa YK:n Ihmisoikeuskomitean kommentaareihin, joiden mukaan valtioilla ei ole velvollisuutta säätää erityistä kidutusrikosta, vaan asia kuuluu sopimusvaltioiden harkintaan. Tämä koskee myös kidutusyleissopimusta.

Kidutuksen ehdoton kieltäminen sisältyy Ruotsin hallitusmuotoon. Myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen kidutuskielto sitoo Ruotsia. Kansainvälisiä rikoksia käsittelevä komitea ("Internationella straffrättsutredningen") arvioi mietinnössään (SOU 2002:98), ettei ole tarpeen säätää erityistä kidutusrikosta. Kidutus ei sovi olemassa olevaan rikoslain systematiikkaan ja siitä aiheutuisi täsmällisyysperiaatteen ja ennustettavuuden kannalta liiallisia soveltamisvaikeuksia. Pakottamissäännökseen jo sisältyy kiduttamisen käsite, jota Ruotsi voi soveltaa laajemmin kuin kidutusyleissopimuksessa edellytetään.

Muut maat

Isossa-Britanniassa kidutusyleissopimuksen määräykset on saatettu kansallisesti voimaan sisällyttämällä vuoden 1988 rikoslakiin (Criminal Justice Act) erillinen kidutusrikoksen kriminalisointi, pykälässä 134. Säännöstä sovelletaan (1) kohdan nojalla virkamiehiin ja virallisessa asemassa toimiviin. (2) kohdan nojalla vastuu ulotetaan yksityisiin silloin, kun teko tai laiminlyönti tapahtuu määrätysyhteydessä virkamiehen tai virallisessa asemassa toimivan julkiseen tehtävään. Kidutuksesta tuomitaan elinkautiseen vankeuteen. Rikosprosessin aloittaminen edellyttää 135 pykälän mukaan aina pääsyyttäjän suostumusta.

Saksan perustuslain (Grundgesetz) 1 (1) artiklassa on säännös ihmisarvon loukkaamattomuudesta. Perusoikeussäännösten lisäksi kiinniotettujen henkilöiden suojasta pahoinpitelyä vastaan säädetään 104 (1) artiklassa. Rikosprosessilain (Strafprozessordnung) 136 a §:ssä on säädetty kidutusta koskevista kielloista rikosprosessin yhteydessä. Säännöksellä, joka on alkuaan vuodelta 1950, suojataan rikoksesta epäillyn tahdonmuodotuksen vapautta. Siinä luetellaan lukuisia kiellettyjä kuulustelukeinoja kuten pahoinpitely, lääkkeenanto, valvottaminen, piinaami-

nen, valheella pettäminen ja hypnoosi. Muistamiskykyyn tai ymmärrykseen vaikuttavia keinoja ei saa käyttää. Nimenomaisen säännöksen mukaan kuulusteltavan suostumukseen ei oikeuta kieltojen rikkomiseen.

Saksan rikosprosessilain vastaisesta menettelystä kuulustelun yhteydessä tuomitaan rangaistukseen lähinnä rikoslain tunnustukseen kiristämistä (Aussageerpressung) koskevan säännöksen nojalla (Strafgesetzbuch 343 §). Kyse on virkarikoksesta, jossa vankeusuhka ulottuu yhdestä kymmeneen vuoteen. Osavaltiotasolla on säädetty kiinniotettujen kohtelusta poliisioikeuden näkökulmasta. Näissä laeissa on toisinaan viittauksia rikosprosessilain 136 a §:n säännökseen. Poliisioikeudellinen kidutuksen kieltä koskee myös vaarojen torjumiseksi tehtäviä toimenpiteitä.

Saksassa on käyty keskustelua kidutusrikoksen sääntelystä niin sanotun Daschner-jutun yhteydessä. Siinä poliisipäällikkö Daschner oli antanut määräyksen uhata kiinniotettua henkilöä saadakseen tietää siepatun lapsen olinpaikan. Määräyksen toimeenpannut poliisi tuomittiin sakkorangaistukseen lainvastaisesta pakottamisesta ja poliisipäällikkö yllytyksestä tähän rikokseen. Kyse ei ollut esitutkintatilanteesta.

Hollannissa kidutus on määritelty ainoastaan rikoksena ihmisyyttä vastaan. Sotarikoksista ja rikoksista ihmisyyttä vastaan säädettiin erillinen rikoslaki ("Wet Internationale Misdrijven") vuonna 2003 Kansainvälisen rikostuomioistuimen perussäännön ratifioinnin yhteydessä. Kidutuksen määritelmä seuraa lähinnä perussäännön 7 artiklan mallia.

Osa muista valtioista on seurannut kidutuksen sääntelyssään kidutusyleissopimuksen antamaa mallia kuten Kiina, Kreikka, Israel, Slovenia. Osa taas on säännellyt kidutusta osana rikoksia ihmisyyttä vastaan kuten Australia, Valko-Venäjä, Kanada, Kroatia, Viro, Ranska, Saksa, Serbia ja Montenegro, Espanja ja Turkki. Nimenomainen moderni kansainväliseen oikeuteen pohjaava rikoksia ihmisyyttä vastaan koskeva sääntely puuttuu esimerkiksi USA:sta, Itävallasta, Kiinasta, Kreikasta, Venäjältä, Sloveniasta ja monesta Etelä-Amerikan maasta.

Kansainvälisten sotarikostuomioistuinten oikeuskäytännöstä

Sekä vuonna 1993 toimintansa aloittaneessa Jugoslavia-tuomioistuimessa että 1994 toimintansa aloittaneessa Ruandan kansainvälisessä sotarikostuomioistuimessa (ICTR; jäljempänä *Ruanda-tuomioistuin*) on käsitelty runsaasti rikossyytteitä, joissa on ollut kyse väitetyistä kidutuksista. Sotarikostuomioistuinten oikeuskäytäntö on selventänyt kansainvälisen tapaoikeuden mukaista tulkintaa kidutuksen kiellon luonteesta sekä kidutusrikoksen määritelmää kansainvälisessä rikosoikeudessa ja kansainvälisessä humanitaarisessa oikeudessa. Vaikka kidutusta ei ole määritelty kansainvälisessä humanitaarisessa oikeudessa toisin kuin kansainvälisessä ihmisoikeusnormistossa, kidutus on myös humanitaarisen oikeuden mukaan selkeästi kielletty.

Sanottujen sotarikostuomioistuinten oikeuskäytännössä on ihmisoikeusmääräyksistä seuraavia oppeja sovitettu humanitaarisen oikeuden loukkauksien yhteyteen ja tuotu osaksi kansainvälisen rikosoikeuden sisältöä. Sotarikostuomioistuinten oikeuskäytännöllä on ollut vaikutusta myös pysyvän Kansainvälisen rikostuomioistuimen perussääntöön. Kansainvälistä humanitaarista oikeutta sovelletaan, kun kyse on aseellisesta selkkauksesta. Sotarikostuomioistuinten toimivalta rajoittuu aseellisen selkkauksen olosuhteisiin. Kidutus voi toteutua osana joukkotuhontaa, sotarikosta tai rikosta ihmisyyttä vastaan, joista myös rikoslain 11 luvussa on säännöksiä. Rauhan aikana sovelletaan valtioita velvoittavia ihmisoikeusmääräyksiä, kuten YK:n kidutuksenvastaista yleissopimusta ja sen määräyksiä kansallisesti täytäntöön panevaa rikoslainsäädäntöä.

Sotarikostuomioistuinten oikeuskäytäntö on selventänyt sitä, että kidutuksen kieltä kuuluu kansainvälisen oikeuden erityisen tärkeisiin normeihin, joista ei voi joustaa eikä poiketa edes poikkeusolosuhteissa. Valtioiden ohella myös yksilöillä on suhteellisen laaja vastuu kidutuksen vastaisista toimenpiteistä, mitä ilmentää se, että yksilöt voivat joutua rikosoikeudelliseen vastuuseen kidutusrikoksista kansainvälisen oikeuden mukaan.

Kansainväliset sotarikostuomioistuimet soveltavat kansainväliseen oikeuteen kuuluvia määräyksiä, jotka ovat kansallisia säännöksiä niukempia. Ne ovat myös kehittäneet tulkinnoillaan oikeutta aktiivisemmin kuin kansalliset tuomioistuimet. Kansainvälisen rikosoikeuden periaatteet, kuten oppi yhteisestä rikoshankkeesta (*joint criminal enterprise*), eivät silti sellaisenaan ole sovellettavissa kansallisessa rikosoikeudessa. Yleisten oppien kysymyksissä on Suomessa seurattava kansallisesti voimassa olevan oikeuden määräyksiä. Silti toisinaan voidaan saada johtoa kansainvälisen rikosoikeuden kehittämistä, etenkin silloin, kun soveltamisperiaatteet ovat toisiaan lähellä. Seuraavassa esitetään joitakin poimintoja yksilön rikosvastuun kysymyksistä kiduttamiseen liittyen sellaisina kuin ne ovat esiintyneet kansainvälisten sotarikostuomioistuinten oikeuskäytännössä.

Kansainväliset sotarikostuomioistuimet ovat tukeutuneet rangaistavan kidutusteon määrittelyssä, mitä tulee kidutusteolta vaadittuun vakavuuteen, kidutusyleissopimuksen määritelmään. Kansainvälisen humanitaarisen oikeuden loukkausten luonteen vuoksi aseellisen selkkauksen yhteydessä toteutetut kidutukset poikkeavat tyypilliseltä luonteeltaan rauhan aikana tapahtuvista.

Oikeuskäytännössä on tapahtunut kehitystä, minkä vuoksi vanhemmissa ratkaisuissa omaksuttuja linjauksia ei aina voi pitää enää myöhemmin pätevinä. Vanhemmassa oikeuskäytännössä lähdettiin siitä, että julkisen vallan edustajan tuli olla mukana tapahtumisissa, jotta kyse saattoi olla kidutuksesta. Tästä vaatimuksesta on sittemmin luovuttu. Ks. vanhemmasta käytännöstä Akayesu (ICTR—96—4—T), kappaleet 593—595, 676—684. Ruanda-tuomioistuin viittasi YK:n kidutuksenvastaisen yleissopimuksen mukaiseen kidutuksen määritelmään, vaikka kyse oli rikosta ihmisyyttä vastaan koskevasta syyteestä. Kysymys oli kyläpoliisin päällikön vastuusta kuulusteluissa tapahtuneista lyömisistä ja uhkailuista. Syytetyn katsottiin vastaavan joukosta kidutustekoja, joihin hän oli syyllistynyt joko itse tekijänä tai joita muut olivat tehneet hänen läsnä ollessaan tai hänen yllytyksestään tai hänen suostumuksellaan tai hänen tietensä (*acquiescence*).

Myös *Semanza* (ICTR—97—20—T), kappaleet 480—488, 506—507, 544. Kidutus rikoksena ihmisyyttä vastaan. Väkijoukko oli viranomaisten läsnä ollessa usutettu raiskaamaan eräitä tutsinaisia, minkä jälkeen naiset oli surmattu. Ainakin yksi naisista oli tullut raiskatuksi. Kiihottaja oli vastuussa näistä kidutuksista. Ruanda-tuomioistuin viittasi siihen, että äärimmäisen kiihtynyt ilmapiiri riitti jo sellaisenaan kidutuksen aineellisen puolen täyttymiseen, eikä ollut tarpeen osoittaa raiskauksesta koituneen vakavaa fyysistä kipua tai kärsimystä. Raiskaus lisäksi perustui syrjintään eli siihen että uhri oli tutsi. Tuomioistuin katsoi varsinaisen tekijän tienneen, että kidutus tapahtui osana laajaa siviiliväestöön kohdistuvaa hyökkäystä, joten kyse oli kidutuksesta rikoksena ihmisyyttä vastaan. Syytetty itse oli kannustanut väkijoukkoa etniseen syrjintään perustuvaan raiskaukseen, joten hän oli yllyttänyt paitsi raiskaukseen, myös raiskaukseen syrjintätarkoituksessa, mikä merkitsi kidutusta.

Toinen syytekohta koski pormestarin läsnä ollessa kuulusteltavaan henkilöön kohdistettua vakavaa, kuolemaan johtanutta väkivaltaa, mitä pidettiin kidutuksena. Samaan aikaan oli hyökätty kirkkoon, jonne joukko tutseja oli tapettu. Sanottu hyökkäys katsottiin osaksi laajamittaista siviiliväestöön kohdistuvaa hyökkäystä, mistä hyökkäyksestä syytetty oli tietoinen. Syytetty oli henkilökohtaisessa vastuussa yhteen uhuriin kohdistetusta kidutuksesta ja yllytyksestä toisen uhrin kidutukseen.

Furundžija (IT—95—17/1), valitusaste, kappaleet 111, 118, 151—157, 162: Kidutusyleissopimuksen 1 artiklan mukaisen kidutuksen määritelmän olennaisten ainesosien katsottiin heijastavan kansainvälistä tapaoikeutta. Alempi aste oli määritellyt kidutuksen ainesosat aseellisen konfliktin yhteydessä, joista kaksi viimeistä kohtaa kuuluivat: 4) kidutuksen tulee olla yhteydessä aseelliseen konfliktiin; 5) vähintään kidutukseen osallisen henkilön tulee olla viranomainen tai hänen tulee ainakin olla ei-yksityisessä ominaisuudessa, esimerkiksi tosiasiallisesti valtion toimielimenä tai minä tahansa sellaisena entiteettinä, jolla muuten on auktoriteettia. Asiassa kosketeltiin muun muassa yhteiseen rikoshankkeeseen liittyviä vastuukysymyksiä.

Kidutuksen kieltö luo valtioille kaikkia koskevia (*erga omnes*) velvoitteita. Kidutuksen kiellon todetaan saavuttaneen *jus cogens*-aseman eli se kuuluu pakottavaan kansainväliseen tapaoikeuteen. Tällainen normi on hierarkkisesti vahvemmassa asemassa kuin sopimukseen perustuva oikeus ja tavanomainen tapaoikeus. Tämän ilmauksena on se, ettei mikään valtio eivätkä edes valtiot yhdessä voi luoda poikkeusta kidutuksen kiellosta. Kidutuksen kiellosta on tullut yksi kaikkein perustavimmista normatiivisista kansainvälisen yhteisön standardeista. Kidutuksen kieltö on ehdoton arvo, josta ei voi poiketa.

Jus cogens -luonteesta seuraa oikeusvaikutuksia valtioidenvälisissä suhteissa ja yksilötasolla. Siitä ei voida poiketa (*derogate*) kansainvälisin sopimuksin eikä edes tapaoikeuden normien perusteella. Valtioidenvälisessä suhteessa se estää kaikki yritykset perustella lainsäädäntöä, hallintopäätöksiä ja tuomioistuimen ratkaisuja, joilla oikeutetaan kidutus. Yksilöt ovat suoraan vastuussa kidutuksesta kansainvälisen oikeuden nojalla siitä riippumatta, mitä kuuliaisuusvelvoitteita kansallinen lainsäädäntö on heille asettanut, ja heidät voidaan asettaa teoistaan vastuuseen toisissa valtioissa. Jokainen valtio on oikeutettu asettamaan syytteesen kiduttajat, jotka ovat sen maaperällä, universaaliperiaatteen mukaisesti. Jokaisella valtiolla on velvollisuus tutkia, syyttää ja rangaista tai edelleen luovuttaa rangaistavaksi alueellaan olevat henkilöt, joita syytetään kidutuksesta. Kidutuksen tulisi rikoksena olla vanhentumaton, eikä kidutuksesta voida myöskään olla luovuttamatta sillä perusteella, että kyse olisi poliittisesta rikoksesta.

Tadic (IT—94—1), ensiaste, kappale 69: Kidutus ja murha ovat kiellettyjä kaikissa valtioissa. Kukaan ei voi selittää olleensa hyvässä uskossa siten, ettei olisi ymmärtänyt, että kidutus on kielletty. (Sulkee pois kieltöerehdyksen mahdollisuuden.)

Musić et al. (IT—96—21), valitusaste, kappale 461—474. Kivulta ja kärsimykseltä kidutuksessa vaaditusta vakavuudesta; tapauksessa viitataan myös EIT:n oikeuskäytäntöön. Kidutus toteutuu yleensä positiivisella teolla, mutta se voi myös toteutua laiminlyönnillä, jos tämä on harkittu eikä satunnai-

nen. Kappale 470. Tarkoituksia koskeva lista ei ole tyhjentävä. Ei myöskään vaadita, etteikö menettelyllä voisi olla lisäksi muu tarkoitus. Raiskaus tai muu yksityinen tarkoituspärrä ei estä, etteikö samalla kyse voisi olla kidutuksesta. Vaatimus, että viranomaisen toimiessaan julkisessa tehtävässä syyllistyy kidutusmenettelyyn, jos siihen yllyttää tai suostuu tai hiljaisesti sen hyväksyy. Tämä asia kidutusyleissopimuksessa seuraa kidutuksenvastaisesta julistuksesta ja lisää siihen tiettyjä elementtejä. Tämä laajentaa vastuun niihin virkamiehiin, jotka omaksuvat passiivisen kannan asiaa tai eivät ole sitä huomavinaan, tai jotka jättävät ehkäisemättä tai rankaisematta tapahtuneen kidutuksen rikoslain tai sotilaslainsäädännön mukaan. Raiskaus ja muut seksuaalisen väkivallan muodot voivat olla kidutusta.

Kunarac et al. (IT—96—23 ja IT—96—23/1), valitusaste, kappaleet 149—152, 468—489, 496. Kidutuksen sisältämää kipua ja kärsimystä ei voi luokitella täsmällisesti eikä määrittellä sille rajaa. Oikeuskäytännössä ei ole voitu määrittää ehdotonta, kidutukseen yltävää määrää. Raiskauksen sisältämä kipu ja kärsimys yltävät siihen, mitä kidutukselta edellytetään.

Valtion rooli ihmisoikeusjärjestelmässä on erilainen kuin humanitaarisen oikeuden alueella. Vain valtiot voivat joutua vastuuseen ihmisoikeusloukkauksista, kun taas humanitaarisen oikeuden loukkauksista ovat vastuussa sekä valtio että yksilöt. Kansainvälisen humanitaarisen oikeuden mukaan ei vaadita, että kidutusmenettelyssä tulee olla läsnä virallisen aseman omaava henkilö tai vastaava auktoriteettiasemassa oleva henkilö. Tämä on tärkeä linjanmuutos suhteessa *Furundžija*-ratkaisuun ja sitä seuraaviin ratkaisuihin.

Stakic (IT—97—24), kappaleet 748—750: Kunarac-ratkaisussa (valitusaste) omaksuttua kidutuksen määritelmää seurataan. - *Naletilic ja Martinovic* (IT—98—34), valitusaste, kappale 299: Korostaa sitä, seuraten *Kunarac*-tulkintaa, ettei vakavan kivun ja kärsimyksen kynnystä voida luokitella täsmällisesti, vaan on tyydyttävä tapauskohtaiseen harkintaan. Se, että vangeille valheellisesti ja bruttaaleissa olosuhteissa sanottiin, että heidät tullaan tappamaan, vastasi tahallista vakavan kärsimyksen aiheuttamista heille.

Krnojelac IT—97—25. Tekijänvastuu, avunantajan vastuu. Esimiehen vastuu. Kappale 180. Vakava kipu ja kärsimys; seurataan EIT:tä kidutuksen vakavuutta arvioitaessa, mutta muistutetaan siitä, että humanitaarisessa oikeudessa on eroja ihmisoikeusregiimiin nähden. Humanitaarisen oikeuden piirissäkin voidaan silti viitata ihmisoikeuksiin ja EIT:n oikeuskäytännöllä on siten merkitystä.

Kvočka et al. (IT—98—30/1). Valitusaste. Kappale 284. Vahvistaa, että ei ole välttämätöntä, että julkinen toimija on ollut läsnä kidutustapahtumassa.

Ensi aste. Kappale 139: Seuraa Kunarackantaa, jonka mukaan valtiotoimijavaatimus, joka kansainvälisessä ihmisoikeusjärjestelmässä asetetaan, ei päde, kun sovelletaan yksilön rikosoikeudellista vastuuta kansainvälisistä rikoksista kansainväliseen humanitaariseen oikeuteen tai kansainväliseen rikosoikeuteen perustuen. Kappale 142. Vakava kipu ja kärsimys; pohdintaa. Kappale 152. Kielletyt tarkoitukset. *Limaj et al.* (IT—03—66), kappale 240. Tukee *Kunarac*-tulkintaa, että julkisen vallan läsnäoloa ei edellytetä. Asiaa pidetään jo selvänä tavantomaisessa kansainvälisessä oikeudessa.

Brdanin (IT—99—36), valitusaste 244—252. Kidutuksessa edellytetyn kivun vakavuusasteesta. Vastaajan puolesta esitettiin, että kidutuksen kieltö olisi heikentynyt kansainvälisessä tapaoikeudessa ja viitattiin Yhdysvaltain oikeusministeriön sittemmin kumottuun muistioon sisältyneisiin uusiin tulkintoihin. Valitusasteen kannan mukaan tällaisilla kannoilla ei yksinään ole vaikutusta sitovan kansainvälisen tapaoikeuden sisältöön.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännöstä

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 3 artiklan mukaan ”Ketään ei saa kiduttaa, eikä kohdella tai rangaista epäinhimillisellä tai halventavalla tavalla”. Tämä on ihmisoikeussopimuksen artikloista ainoa, johon ei sisälly rajoituksia tai poikkeuksia. Kielto on ehdoton. Sopimuskohta mainitsee kolme ehdottomasti kielletyn kohtelun lajia: kidutukseen yltävä kohtelu, epäinhimillinen kohtelu ja halventava kohtelu (rangaistus). Ihmisoikeus-

tuomioistuimen käytännön valossa näiden kolmen kategorian välisiä eroja voidaan luonnehtia aste-eroiksi. Halventava kohtelu edellyttää vakavaa julkista nöyryytystä tai henkilön pakottamista toimimaan vastoin tahtoaan tai omaatuntoaan. Epäinhimillisen kohtelun käsite kattaa ainakin sellaisen tahallisesti aiheutetun vakavan henkisen tai fyysisen kärsimyksen, joka asianomaisessa tilanteessa on katsottava epäoikeutetuksi. Kidutus on epäinhimillisen kohtelun törkeä muoto. Ihmisoikeustuomioistuimen mukaan 3 artiklaan kirjattujen erillisten kategorioiden nimenomaisena tarkoituksena on korostaa kidutuksen olevan ”erityinen häpeätahra” (special stigma), joka voidaan liittää vain ”erityisen vakavan kärsimyksen tarkoitukselliseen aiheuttamiseen” (*Irlanti v. Yhdistynyt kuningaskunta* (1978) kohta 167).

Tässä hierarkkisessa erittelyssä erityisesti kidutuksen ja muun epäinhimillisen kohtelun välinen rajanveto on vaikea; rajatapauksissakin kohtelua on kuitenkin pidettävä 3 artiklan vastaisena ”tavallisena” epäinhimillisenä kohteluna. Rajojen määrittelyn tekee vaikeaksi myös se, että useissa tapauksissa teko sisältää elementtejä useammasta kuin yhdestä kielletyn kohtelun kategoriasta. Huonon kohtelun täytyy joka tapauksessa saavuttaa tietty ”vakavuuden vähimmäistaso” kuuluakseen 3 artiklan piiriin. Vähimmäistason tarkoituksena on sulkea 3 artiklan tarkoittaman kiellon piiristä sekä triviaalit valitukset että toimet, jotka sinällään ovat epätoivottuja tai laittomia, mutta joissa uhrin kärsimä tuska tai nöyryytys ei ole ollut vakavaa. Vakavuuden arviointi on kuitenkin tilannekohtaista ja riippuu tapauksen kaikista olosuhteista, kuten kohtelun kestosta, sen fyysisistä ja henkisistä vaikutuksista ja toisinaan myös uhrin sukupuolesta, iästä ja terveydentilasta jne. (*Irlanti v. Yhdistynyt kuningaskunta* (1978) kohta 162; *Moldovan ym. v. Romania* (2005) kohta 100).

Ensimmäinen ihmisoikeussopimuksen kidutuksen kiellon loukkaus todettiin 1969 julkaistussa Euroopan ihmisoikeustoimikunnan raportissa *Greek Case*, jossa toimikunta arvioi Kreikan sotilasjuntan vuoden 1967 jälkeisiä toimia. Useimmat valitukset koskivat ns. falanga-menettelmää, jossa uhrin jalkapohjia hakataan puisella tai metallisella kepillä. So-

tilasjuntan väitettiin myös alistaneen uhrinsa sähköshokeille, näytösluonteisille teloituksille, tappouhkauksille ja muille pahoinpitelyn ja huonon kohtelun muodoille. Toimikunnan mukaan oli syytä epäillä, että tapaukset olivat olleet osa Kreikassa huhtikuusta 1967 vallinnutta käytäntöä, jossa poliittisia vankia kidutettiin ja alistettiin huonolle kohtelulle (*ill-treatment*). Se kiinnitti huomion erityisesti siihen, että teot olivat olleet toistuvia ja että viranomaiset olivat antaneet niille hyväksyntänsä: niistä oli muodostunut hallinnollinen käytäntö. Jos kielletyn kohtelun voidaan todeta olleen hallinnollinen käytäntö, on se ihmisoikeussopimuksen rikkomuksena vakavampi kuin jos se olisi koostunut yksittäisten viranomaisten hajanaisista teoista.

Ihmisoikeustuomioistuin totesi ensimmäisen kerran sopimusvaltion syyllistyneen kidutukseen tapauksessa *Aksoy v. Turkki* (1996) antamassaan tuomiossa. Valittaja oli ensin riisuttu alasti ja hänen kätensä oli sidottu selän taakse, sitten häntä oli rokotettu kärsistään. Tämä menettely tunnetaan nimellä ”Palestinian hanging”. Tuomiossa todettiin muun muassa, että ”tämä kohtelu saattoi olla vain tahallaan aiheutettua; itse asiassa tietty määrä valmistelua ja ponnistelua on tarvittu sen toteuttamiseksi. Näyttää siltä, että kohtelun tarkoituksena oli saada valittajalta tunnustus tai tietoa. Sen vakavan kivun lisäksi, jota kohtelun on aikanaan täytynyt aiheuttaa, lääketieteellinen todistusaineisto osoittaa sen johtaneen jonkin aikaa kestäneeseen molempien käsien halvaantumiseen” (kohta 64). Kidutuksen erityisen häpeälliseen luonteeseen viitaten tuomioistuin katsoi, että *Aksoy*-tapauksessa ”kohtelu oli luonteeltaan niin vakavaa ja julmaa, että sitä voidaan kuvata ainoastaan kidutukseksi”. Sitten tuomioistuin on todennut Turkin syyllistyneen kidutukseen mm. tapauksissa *Aydin v. Turkki* (1997) (valittaja eristettiin, hänen silmänsä sidottiin ja vaatteensa riisuttiin, häneen kohdistettiin kylmää vettä kovalla paineella ja hänet raiskattiin); *Tekin v. Turkki* (1998) (valittajaa säilytettiin pimeässä ja kylmässä sellissä side silmillä ja häntä hakattiin toistuvasti); *Ilhan v. Turkki* (2000) (suuri jaosto) ja *Salman v. Turkki* (2000) (suuri jaosto) (poliisin huostassa ollessaan valittajia hakattiin kepein ja kiväärinperin); *Dikme v. Turkki*

(2000) (pidätettynä ollutta valittajaa hakattiin pitkän ajanjakson kuluessa); *Akkoç v. Turkki* (2000) (valittajalle annettiin sähköiskuja ja vuoroin kylmiä, vuoroin kuumia vesisuihkujia, häntä hakattiin päähän ja häntä painostettiin psykologisesti); *Bati ym v. Turkki* (2004) (turvallisuusjoukot pahoinpitelivät valittajia raa’asti usean päivän sekä fyysisesti että henkisesti).

Tapauksessa *Selmouni v. Ranska* (1999) tuomioistuin laajensi kidutuksen määritelmän. Poliisi oli kohdellut raa’asti ja useiden päivien ajan hakannut huumekaupasta epäiltynä pidättämänsä valittajaa. Tuomioistuimen mukaan väkivalta oli ollut tahallista, ja sen tarkoituksena oli, muun ohessa, ollut saada valittaja tunnustamaan huumorikokset. Näissä oloissa kysymys oli kidutuksesta. Tuomioistuin haki johtoa paitsi luomastaan ”erityinen häpeätahra” standardista myös YK:n kidutuksen vastaisen yleissopimuksen 1 artiklan sisältämästä määritelmästä. Näin ihmisoikeustuomioistuin tähdensi myös teon tahallisuudella, motiivilla, olevan merkitystä arvioitaessa, onko epäinhimillinen kohtelu luokiteltavissa kidutukseksi. Merkillepantavaa on, että *Selmouni*-tapauksessa tuomioistuin korosti ihmisoikeussopimuksen olevan ”elävä asiakirja, jota tulee tulkita nykyhetken olosuhteiden valossa” ja totesi, että siten myös kidutuksen ja muun epäinhimillisen kohtelun välinen rajanveto saattaa ajan kuluessa muuttua: se, mikä aiemmin ei ollut katsottavissa kidutukseksi, saattaa tulevaisuudessa olla sellaiseksi luokiteltavissa (kohta 101).

Kun valtion viranomaiset, kuten poliisi, armeija, turvallisuus- tai vankilaviranomaiset, kiduttavat tai muuten kohtelevat uhrejaan epäinhimillisesti tai halventavasti, on valtio 3 artiklan nojalla tästä kohtelusta vastuussa (esim. *Sheydayev v. Venäjä* (2006): kidutus poliisisellissä). Vaikka 3 artiklan sisältämä kielto on negatiivisesti muotoiltu velvoite, seuraa siitä valtiolle myös positiivisia velvoitteita. Ihmisoikeussopimuksen osapuolten on varmistettava, että kussakin valtiossa voimassa olevat lait ja hallinnolliset sekä oikeudelliset käytännöt sovellettavine rangaistuksineen ovat sellaisia, että kidutukseen syyllistyneet viranomaiset voidaan saattaa rikosoikeudelliseen vastuuseen. Vaikka tällai-

sen prosessuaalisen velvoitteen juridista perustaa ei olekaan täsmennetty, edellyttää valittajan tekemä uskottava väite kidutuksesta tai epäinhimillisestä kohtelusta nyt tehokasta tutkintaa, jonka laiminlyönti voidaan sellaisenaan katsoa 3 artiklan vastaiseksi (esim. *Khashiyev ja Akayeva v. Venäjä* (2005) kohdat 175—180; *Bazorkina v. Venäjä* (2006) kohdat 139—142; *Imakayeva v. Venäjä* (2006) kohdat 161—167; *Mikheyev v. Venäjä* (2006) kohdat 106—121; *Menesheva v. Venäjä* (2006) kohdat 64—71). Mikäli kidutuksen tai epäinhimillisen kohtelun uhrilla ei ole käytettävissään tehokkaita kotimaisia oikeus-suojakeinoja, uhri voi suoraan kääntyä ihmisoikeustuomioistuimen puoleen (ks. esim. tutkittavaksi ottamista koskeva päätös 25803/94 (*Ranska*), 28.7.1999 (Selmouni)).

Valtion positiivisia velvoitteita estää kivun ja kärsimyksen tahallinen tuottaminen sovelletaan valtion hallussa oleviin henkilöihin ja henkilöihin, joihin valtion viranomaisten tekemillä päätöksillä on vaikutusta. Tällä tarkoitetaan esimerkiksi vankeja, julkisen terveydenhuollon asiakkaita tai ulkomaalaisvirastolta karkotuspäätöksen saaneita henkilöitä. Tuomioistuimien on todennut, että ”luonnollisesta” fyysisestä tai henkisestä sairaudesta johtuva kärsimys voi tulla 3 artiklan piiriin tapauksissa, joissa kärsimystä ”pahentaa vapaudenriistosta tai karkotuksesta tai muusta toimesta johtuva kohtelu, josta viranomaisen voidaan katsoa olevan vastuussa” (*Pretty v. Yhdistynyt kuningaskunta* (2002) kohta 52). Koska 3 artiklan kielto on muodollisesti ehdoton ja sen rikkomista pidetään erityisen häpeällisenä, tuomioistuimien edellyttää vahvaa näyttöä väitetystä kohtelusta. Valtion on voitava epäilyksettä (”beyond reasonable doubt”) todeta vastaavan väitetystä kohtelusta (ks. *Nachova ym. v. Bulgaria* (2005) tuomion kohta 147; todistusaineistona tuomioistuimien viittaa päätöksissään yhä useammin Euroopan kidutuksen vastaisen komitean maa-kohtaisiin raportteihin: esim. *Kalashnikov v. Venäjä* (2002) kohta 97. Näytön voidaan katsoa toteutuneen, kun asiaseikkojen ja osapuolten argumenttien perusteella tehdyt johtopäätökset ovat tarpeeksi vahvoja, selkeitä ja yhdenmukaisia tai kun faktoista vallitsee kiistaton yhteisymmärrys. Pyrkimään todistamaan joutuneensa 3 artiklan vastaisen koh-

telun alaiseksi valittajan ei tarvitse osoittaa väitetystä kohtelusta rikosoikeudellisessa vastuussa olevaa yksilöä (ks. *Selmouni v. Ranska* (1999) kohta 87). Mikäli valtio laiminlyö 3 artiklaan sisältyvän positiivisen velvoitteensa tutkia kidutusepäilyt tehokkaalla tavalla, saattaa tällä olla todistuksellisia vaikutuksia. Jos henkilö kärsii sinänsä 3 artiklan vastaiseen kohteluun viittaavia vammoja ollessaan poliisin huostassa, saattaa valtio joutua vastuuseen, vaikka väkivaltaan syylistyneitä henkilöä ei pystyttäisikään osoittamaan (*Toteva v. Bulgaria* (2004) kohdat 50—57). Mikäli muuta todennäköistä syytä vammoille ei ole, on henkilön väite hänen joutumisestaan poliisiväkivallan kohteeksi lähtökohtaisesti uskottava (*Satik ym. v. Turkki* (2000) kohta 61; ks. myös esim. *Tomasi v. Ranska* (1992), *Hasan Kiliç v. Turkki* (2005), *Karakaş ja Yeşilirmak v. Turkki* (2005) ja SB ja HT v. Turkki (2005), *Sheydayev v. Venäjä* (2006); *Mammadov (Jalaloglu) v. Azerbaidžan* (2007); *Chitayev ja Chitayev v. Venäjä* (2007)).

Ihmisoikeustuomioistuin on toistuvasti korostanut, että viranomaisten hallussa olevia henkilöitä on kohdeltava asianmukaisesti eikä heitä saa alistaa 3 artiklan vastaiselle kohtelulle. Pidätettyjä vastaan käytettävä voima on rajoitettava siihen, mikä on katsottava tarpeelliseksi vastaukseksi pidätetyn omaan käyttöön ja mitä voidaan pitää hänen valvonnalleen ehdottoman välttämättömänä (*Ribitsch v. Itävalta* (1996) kohta 38). Käsi- rautojen käyttäminen pidätyksen tai vapaudenriiston yhteydessä ei yleensä tule 3 artiklan piiriin, ellei siihen liity sellaista liiallista voimankäyttöä tai julkista nöyryytystä, jota ei järkevästi voida pitää tarpeellisenä kyseisessä tilanteessa. Tässä kaikki näkökohdat on otettava huomioon, kuten se, että pidätetyn voidaan perustellusti uskoa vastustavan pidätystä tai pyrkivän karkuun tai olevan vaaraksi itselleen tai muille. Käsi- rautojen käytön täytyy kuitenkin olla suhteessa turvallisuusris- kiin. Tapauksessa *Henaf v. Ranska* (2003) valittaja oli 75-vuotias vanki, joka oli siirretty vankilasta sairaalaan leikkausta varten ja kahlehdittu sänkyyn leikkausta edeltäväksi yöksi. Tuomioistuimien piti kahlehtimista suhteellisuusperiaatteen vastaisena etenkin otta- en huomioon, että kaksi poliisia oli vartiassa

valittajan huoneen edessä. Määritellessään kohtelun epäinhimilliseksi se korosti, että ihmisoikeussopimusta oli ”elävänä asiakirjana tulkittava tämän päivän vaatimusten valossa” ja muistutti *Selmoudi*-tapaukseen viitaten, että aiemmin epäinhimilliseksi ja halventavaksi kohteluksi luokitellut teot saattoivat tulevaisuudessa olla luokiteltavissa kidutukseksi ja että aiemmin 3 artiklan ulkopuolelle jääneiden tekojen saatettiin tulevaisuudessa katsoa vakavuudessaan ylittävän vaa-dittu vähimmäistaso (kohta 55).

Poliisin, armeijan tai turvallisuusjoukkojen pidättämien henkilöiden väitettyä kaltoin kohtelua arvioidaan yleensä 3 artiklan valossa. Näin on myös tapauksissa, joissa voimankäytöllä on uhattu uhrin henkeä ihmisoikeus-sopimuksen 2 artiklan (oikeus elämään) merkityksessä (*Ilhan v. Turkki* (2002) (suuri jaosto) kohdat 73—88). Viranomaisten väkivalta ei kuitenkaan ole katsottavissa kidutukseksi, jos se rajoittuu ”lyhyeen kiristyneiden tunnelmien ja tunteiden ajanjaksoon” ja jos raskauttavat tekijät, kuten pyrkimys tunnustuksen saamiseen, puuttuvat (esim. *Egmez v. Kypros* (2000) kohta 78). Tällainen väkivalta on toistaiseksi enimmäkseen luokiteltu epäinhimilliseksi kohteluksi.

Koska pidätetyt henkilöt ovat valtion täydellisessä hallinnassa ja koska heidän itsemääräämisoikeutensa on siten rajattu ja he ovat pidättäjiensä tahdon ja mielivallan varassa, on tuomioistuimien katsottu tällaisissa olosuhteissa pidätetyn raiskauksen erityisen vakavaksi epäinhimillisen kohtelun muodoksi. Tapauksessa *Aydin v. Turkki* (1997) valittaja oli nuori kurdinainen, jonka turvallisuusjoukot olivat pidättäneet terrorismista epäiltynä. Häntä oli kuulustelutarkoituksessa pahoinpidelty kolmen päivän ajan, hänet oli raiskattu ja sitten pelottelutarkoituksessa pahoinpidelty uudelleen. Tuomioistuin korosti 3 artiklaan sisältyvän kiellon ehdottomuutta ja totesi ettei siitä voinut poiketa ”vaikka henkilöllä voitiin perustellusti epäillä olevan terroristi- tai muita rikollisyhteyksiä” (kohta 81). Valtion viranomaisen suorittamaa raiskausta se piti ”erityisen vakavana ja vastenmielisenä kohtelun muotona ottaen huomioon helppouden, jolla raiskaaja voi hyväksikäyttää uhrinsa haavoittuvuutta ja heikkoja mahdollisuuksia vastarintaan” (kohta 83).

Pidätetyn raiskaus oli sellaisenaan luonnehdittavissa kidutukseksi (kohta 86).

Vapaudenriiston kohteena olevan henkilön eristäminen ei automaattisesti loukkaa 3 artiklaa. Johtopäätös saattaa olla toinen eristämisen pituudesta, sosiaalisten kontaktien katkaisemisen asteesta ja muista seikoista riippuen. Tapauksessa *Ilaşcu ym. v. Moldova ja Venäjä* (2004) tuomioistuin katsoi, että yhtäältä mielivaltaisen oikeudenkäynnin päätteeksi langetettu kuolemanrangaistus ja tätä seurannut pitkäaikainen vangittuna pitäminen epäinhimillisissä olosuhteissa (”jatkuva kuoleman varjo”) ja toisaalta terveydeltään heikon vangin eristäminen ja hänelle aiheutettu vakava henkinen ja ruumiillinen kärsimys olivat luokiteltavissa kidutukseksi (kohdat 434—442 ja 443—449; ks. myös *Öcalan v. Turkki* (2005) kohta 169). Myös epäinhimilliset hoitotoimenpiteet voivat merkitä 3 artiklan loukkausta. Vaikka 3 artikla ei kielläkään mielenterveys- tai muulle potilaalle hoitotar-koituksessa annettua lääketieteellisesti perusteltua pakkolääkintää tai pakkoruokintaa, saattavat tällaiset toimenpiteet täytäntöönpanotavastaan ja muista olosuhteista riippuen olla ristiriidassa sopimusmääräyksen kanssa. Vangin pakkoruokinta silloin, kun ei puolueettomin lääkärilausunnoin voida osoittaa sen olleen lääketieteellisesti välttämätöntä, on tuomioistuimen mukaan katsottava kidutukseksi (ks. *Nevmerzhtsky v. Ukaraina* (2000) kohta 120; ks. myös *Ciorap v. Moldova* (2007) kohdat 72—89). Sopimuksen 3 artiklaa voidaan loukata myös laiminlyönnin kautta, sillä viranomaisilla on velvollisuus suojella vapaudenriiston kohteena olevien henkilöiden terveyttä. Näin ollen asianmukaisen hoidon laiminlyönti voi merkitä 3 artiklan loukkausta. Tapauksessa *Ilhan v. Turkki* (2000) asianmukaisen hoidon epäminen turvallisuusjoukkojen vakavasti pahoinpitelemältä uhrilta oikeutti johtopäätöksen, jonka mukaan pahoinpitely oli luonnehdittavissa kidutukseksi.

Ihmisoikeussopimuksen osapuolilla on 3 artiklan nojalla velvollisuus varmistaa, ettei ketään niiden lainkäyttövaltaan kuuluvaa alisteta 3 artiklan kieltämälle kohtelulle silloinkaan, kun kohtelu voidaan lukea virkavelvollisuutensa ylittäneen viranomaisen tai yksityisen henkilön syyksi (esim. *A. v. Yhdis-*

tynyt kuningaskunta (1998) kohdat 22—24: koska lainsäädäntö ei riittävästi suojellut isäpuolensa pahoinpitelemää 10-vuotiasta poikaa, oli valtio pahoinpitelystä vastuussa). Myös Amerikan ihmisoikeustuomioistuin on katsonut valtiovastuun ulottuvan yksityishenkilöiden toimiin (*Velásquez Rodríguez v. Honduras* (1988) kohta 172); entisen Jugoslavian alueen sotarikosten tuomioistuin ICTY puolestaan on korostanut, että erityisesti kidutusrikoksissa olennaista on rikoksen luonne, ei kiduttajan yhteiskunnallinen asema (*Kunarac et al.* (IT—96—23—T) kohta 495); kidutuksen vastainen yleissopimus sen sijaan määrittelee kidutuksen joko viranomaisen tahalliseksi teoksi tai teoksi johon viranomaiset ovat yllyttäneet, suostuneet tai sen hyväksyneet. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen mukaan valtion on ehkäistävä erityisesti lasten ja muiden heikommassa asemassa olevien yksilöiden henkilökohtaisen koskemattomuuden loukkaaminen (esim. *E. v. Yhdistynyt kuningaskunta* (2002)). Valtio ei ole vastuussa ainoastaan sellaisesta 3 artiklan vastaisesta kohtelusta, josta se oli tietoinen vaan myös sellaisesta, josta sen olisi pitänyt olla tietoinen (esim. *Z ym. v. Yhdistynyt kuningaskunta* (2001) kohta 73). Vaikka velvollisuus ennaltaehkäisevään toimintaan ei edellytäkään valtiolta toimia, jotka olisivat viranomaisille mahdottomia tai suhteettomia, tulkitaan velvollisuutta tilannekohtaisesti.

Ihmisoikeussopimuksen 3 artikla voi rajoittaa valtioille ulkomaalaisasioissa yleisen kansainvälisen oikeuden nojalla kuuluvaa harkintavaltaa. Artiklaan voivat vedota karkotuksen tai luovutuksen uhkaamat ulkomaalaiset, jotka pelkäävät maasta poistamisen merkitsevän epäinhimillistä kohtelua. Ihmisoikeustuomioistuimen mukaan kolmannesta maasta tulevaan luovuttamispyyntöön suostuva sopimusvaltio voi joutua vastuuseen 3 artiklan nojalla, mikäli luovutettava henkilö maasta poistamisen välittömänä seurauksena joutuu luovuttamista pyytävässä valtiossa 3 artiklan vastaisen kohtelun alaiseksi (*Soering v. Yhdistynyt kuningaskunta* (1989) kohdat 100—109). Ihmisoikeussopimuksen 3 artikla takaa YK:n pakolaissopimusta (SopS 77/1968) ehdottomamman suojan sikäli, että se ei pakolaissopimuksen 32 ja 33

artiklojen tavoin salli poikkeamaa karkottamisen tai muun palauttamisen kiellosta kansallisen turvallisuuden nimissä tai sillä perusteella, että henkilö on syyllistynyt tietynasteiseen rikokseen. Merkittävässä vuoden 1996 päätöksessään *Chahal ym. v. Yhdistynyt kuningaskunta* ihmisoikeustuomioistuin totesi, että 3 artiklan ehdottomuus pätee myös terrorismista epäiltyihin ulkomaalaisiin (kohdat 79—80). ”Tuomioistuin on hyvin tietoinen niistä vaikeuksista, joita valtiot nykyaikana kohtaavat pyrkiessään suojaamaan yhteisöjään terroristien väkivallalta. Mutta jopa tällaisissa olosuhteissa yleissopimus kieltää ehdottomasti kidutuksen tai epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen, uhrin toimintaan katsomatta” (kohta 80; ks. myös *Balogh v. Unkari* (2004) kohta 44, *Tomasi v. Ranska* (1992) kohta 115, *Ahmed v. Itävalta* (1996) kohdat 35—47, *Aydin v. Turkki* (1997) kohta 81, *Aksoy v. Turkki* (1997) kohta 62, *Egmez v. Kypros* (2000) kohta 77).

2.2 Lainsäädäntö ja käytäntö

Rangaistussäännökset

Kidutus on kielletty useissa kansainvälisissä sopimuksissa. Keskeisin kidutuksen määrittely sisältyy kidutusyleissopimukseen. Kansainvälisen oikeuden mukaan kidutuksen kieltäminen on ehdoton eikä siitä saa poiketa mistään syystä. Myös Suomen perustuslakiin sisältyy kidutuksen ehdoton kieltäminen.

Suomen rikoslakiin ei sisälly kidutusrikosta koskevaa erillistä säännöstä. Rikoslain 25 lukuun sisältynyt tunnustukseen kiduttaminen poistettiin vuonna 1995 rikosten joukosta. Tunnustukseen kiduttamiseen syyllistyi se, joka kidutti toista pakottaakseen hänet tunnustukseen jossakin asiassa. Rangaistuksena voi seurata vankeutta enintään neljä vuotta. Kiduttamista ei määritelty rikoslaissa tarkemmin. Kidutus on kidutusyleissopimuksen mukaan voimakkaan kivun taikka voimakkaan henkisen tai fyysisen kärsimyksen aiheuttamista jossakin siinä määritellyssä tarkoituksessa. Myös muukin tarkoitus kuin tunnustuksen saaminen toteuttaa kidutuksen. Kidutusyleissopimuksessa tarkoitettut kidutusteot rangaistaan rikoslain yleisinä rikoksina kuten pahoinpitelynä, törkeänä pahoinpi-

telynä, pakottamisena, laittomana uhkauksena yms. sekä virka-aseman väärinkäyttämisenä ja törkeänä virka-aseman väärinkäyttämisenä.

Kidutustekoihin sisältyy vakavaa väkivalan käyttöä, pakottamista ja käytännössä välttämättä myös vapaudenriistoa. Väkivallan käyttäminen, terveyden vahingoittaminen tai vaikean ruumiinvamman tai vakavan sairauden aiheuttaminen mainitaan nimenomaisesti monissa rangaistussäännöksissä. Esimerkiksi vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus ja hengenvaarallinen tila mainitaan ainakin törkeän laittoman maahantulon järjestämisen (RL 17:8a), törkeän raiskauksen (RL 20:2), törkeän parituksen (RL 20:9a), törkeän pahoinpitelyn (RL 21:6), tappeluun osallistumisen (RL 21:12), törkeän ihmiskaupan (RL 25:3a) ja törkeän ryöstön (RL 31:2) tunnusmerkistöissä. Kidutusyleissopimuksessa mainittuja ilmaisia voimakkaan kivun tai voimakkaan henkisen tai ruumiillisen kärsimyksen aiheuttamisesta sekä tällaisia ilmaisuja lähellä olevia teon luonnehdintoja esiintyy myös rikoslaissa. Esimerkiksi kivun aiheuttaminen mainitaan pahoinpitelysäännöksessä. Kiduttamiseen viittaava ilmaisu ”erityinen julmuus” mainitaan tekotapana törkeää ryöstöä, törkeää pahoinpitelyä, törkeää vapaudenriistoa (RL 25:2), törkeää raiskausta ja murhaa (RL 21:2) koskevilla rangaistussäännöksissä.

Törkeässä kunnianloukkauksessa (RL 24:10) edellytetään mm. suurta ja pitkäaikaista kärsimystä. Aiheutetun kärsimyksen on oltava erityisen tuntuva törkeän ihmiskaupan, törkeän parituksen, törkeän laittoman maahantulon järjestämisen, törkeän esimiesaseman väärinkäyttämisen (RL 45:17) ja törkeän raiskauksen tunnusmerkistössä. Mainittu kriteeri on törkeässä ihmiskaupassa, törkeässä parituksessa ja törkeässä laittoman maahantulon järjestämisessä nimenomaisesti rinnastettu vaikean ruumiinvamman, vakavan sairauden tai hengenvaarallisen tilan aiheuttamiseen. Törkeässä raiskauksessa kärsimys vielä eritellään henkiseksi ja ruumiilliseksi kärsimykseksi ja mainitaan erikseen nöyryyttävä tekotapa. Erityisen julma ja nöyryyttävä tekotapa mainitaan törkeässä rikoksessa ihmisyyttä vastaan ja törkeässä sotarikoksessa. Erityinen häikäilemät-

tömyys sisältyy törkeän virka-aseman väärinkäyttämisen tunnusmerkistöön.

Ruumiillisen väkivallan tekeminen, terveyden vahingoittaminen tai kivun aiheuttaminen rangaistaan pahoinpitelynä (RL 21:5). Pahoinpitely voi olla törkeä (RL 21:6) muun muassa silloin, kun siinä aiheutetaan toiselle vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila tai rikos tehdään erityisen raa'alla tai julmalla tavalla. Jotta rikosta voitaisiin pitää törkeänä, sen tulisi olla aina myös kokonaisuudessaan törkeä. Murha voi tulla sovellettavaksi (RL 21:2), jos tappo katsotaan tehdyksi esimerkiksi erityisen raa'alla tai julmalla tavalla.

Vapaudenriistosta (25:1) tuomitaan se, joka sulkemalla sisään, sitomalla, kuljettamalla johonkin tai muulla tavoin oikeudettomasti riistää toiselta liikkumisvapauden tai eristää toisen tämän ympäristöstä. Vapauden riisto voi olla törkeä, jos sitä jatketaan yli kolme vuorokautta, siinä aiheutetaan vakavaa vaaraa toisen hengelle tai terveydelle tai käytetään erityistä julmuutta tai vakavan väkivallan uhkaa. Panttivangin ottamisesta (RL 25:4) tuomitaan se, joka riistää toiselta vapauden pakottaakseen jonkun muun tekemään, sietämään tai tekemättä jättämään jotakin uhalla, ettei panttivankia vapauteta tai että hänet surmataan tai hänen terveyttään vahingoitetaan.

Vaaran aiheuttaminen, laitton uhkaus tai pakottaminen voivat tulla sovellettavaksi, jollei teosta muualla säädetä ankarampaa rangaistusta. Vaaran aiheuttamisessa (RL 21:13) toiselle aiheutetaan tahallaan tai törkeällä huolimattomuudella vakava hengen tai terveyden vaara. Laittomasta uhkauksesta (RL 25: 7) on tuomittava se, joka nostaa aseensa toista vastaan tai muulla tavoin uhkaa toista rikoksella sellaisissa olosuhteissa, että uhatulla on perusteltu syy omasta tai toisen puolesta pelätä henkilökohtaisen turvallisuuden tai omaisuuden olevan vakavassa vaarassa. Oikeudenkäytössä kuultavan uhkaamisessa tekijä väkivallalla tai uhkauksella estää tai yrittää estää toista antamasta lausuntoa todistajana, muuna kuultavana tai asianosaisena oikeudenkäynnissä, esitutkinnassa yms. tai vaikuttaa tai yrittää vaikuttaa lausunnon sisältöön taikka käyttää väkivaltaa tai uhkausta kostoksi siitä mitä tämä on lausunut edellä

tarkoitettussa kuulustelussa. Törkeässä kiristyksessä (RL 31:4) mm. uhataan vakavanlaatuuisella rikoksella, joka vaarantaisi toisen hengen tai terveyden. Pakottamisesta (RL 25:8) taas tuomitaan se, joka oikeudettomasti väkivallalla tai uhkauksella pakottaa toisen tekemään, sietämään tai tekemättä jättämään jotakin.

Raiskauksesta (RL 20:1) tuomitaan muun muassa se, joka pakottaa toisen sukupuoliyhteyteen käyttämällä henkilöön kohdistuvaa väkivaltaa tai uhkaamalla käyttää sellaista väkivaltaa. Raiskaus voi olla törkeä (RL 20:2), jos siinä aiheutetaan tahallisesti toiselle vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila, rikoksen tekevät useat tai siinä aiheutetaan erityisen tuntuva henkistä tai ruumiillista kärsimystä tai rikos tehdään erityisen raäällä, julmalla tai nöyryyttävällä tavalla. Pakottaminen seksuaaliseen tekoon (RL 20:4) on toisen pakottamista väkivallalla tai uhkauksella ryhtymään muuhun seksuaaliseen tekoon kuin raiskaukseen tai alistumaan sellaisen teon kohteeksi ja se olennaisesti loukkaa toisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta.

Jos ihmiskaupassa käytetään väkivaltaa, uhkausta tai kavaluutta tai aiheutetaan tahallisesti tai törkeällä huolimattomuudella toiselle vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila taikka näihin rinnastettava erityisen tuntuva kärsimystä, tekoon voi tulla sovellettavaksi törkeää ihmiskauppaa koskeva rangaistusäännös (RL 25:3a).

Useat edellä mainituista rikoksista voivat tulla myös tuomituksi terroristisessa tarkoituksessa tehtynä rikoksena rikoslain 34 a luvun 1 §:n mukaan. Tällöin kunkin rikoksen rangaistusasteikkoa on jonkin verran ankaroitettu.

Rooman perussäännön mukaiset erittäin vakavat kansainväliset rikokset määritellään tarkemmin rikoslain 11 luvussa. Kidutus mainitaan osatekona rikoksessa ihmisyyttä vastaan (RL 11:3) ja sotarikoksessa (RL 11:5). Kidutus määräytyy näissä rikoksissa Rooman perussäännön määritelmien mukaisesti, jotka poikkeavat jonkin verran laajentavaan suuntaan kidutusyleissopimuksen kidutusmääritelmästä.

Lisäksi julkisen vallan vakavimpia väärinkäytöksiä kuten törkeitä pahoinpitelyjä ja törkeitä raiskauksia ja muita kidutustekoja voidaan pitää virka-aseman väärinkäyttämisenä tai törkeänä virka-aseman väärinkäyttämisenä. Sellaiset virkavelvollisuuden rikkomiset, joita voidaan lahjusrikosten ohella pitää vakavimpina, säädettiin vuoden 1990 virkarikosuudistuksessa virka-aseman väärinkäyttämisenä rangaistaviksi. Väärinkäyttämistä koskevia säännöksiä oli sovellettava muun muassa silloin, kun virkamiehen teon kohteena on hänen käskyvallassaan tai välittömässä valvonnassaan oleva henkilö kuten suljettujen laitosten vanki tai poliisin huostassa oleva. Virka-aseman väärinkäyttämisenä (RL 40: 7) on muun muassa kysymys, jos virkamies hankkiakseen itselleen tai toiselle hyötyä taikka aiheuttaakseen toiselle haittaa tai vahinkoa käyttää väärin asemaansa käskyvallassaan tai välittömässä valvonnassaan olevaan henkilöön nähden. Virka-aseman väärinkäyttäminen voi olla törkeä (RL 40:8), jos sillä tavoitellaan huomattavan suurta hyötyä tai pyritään aiheuttamaan erityisen tuntuva haittaa tai vahinkoa tai rikos tehdään erityisen suunnitelmallisesti tai häikäilemättömästi. Sotilasrikoksiin kuuluva törkeä esimiesaseman väärinkäyttäminen (RL 45:16) voi toteutua muun muassa, jos esimies aiheuttaa käskynalaiselle erityisen tuntuva kärsimystä tai vakavaa vaaraa hänen terveydelleen. Esimiehen laiminlyönti valvoa, ettei alaiset syyllisty kiduttamiseen voi tulla rangaistavaksi kiduttamisena.

Tilastoista ei viime vuosilta ole saatavissa varmaa tietoa siitä, onko Suomessa esiintynyt kidutusta. Tuoreen poliisirikoksia koskevan väitöskirjatutkimuksen mukaan poliisin tekemäksi epäillyistä rikoksista vuodelta 1998 vain muutamassa tapauksessa esiintyy väitteitä fyysisestä tai henkisestä kiduttamisesta. Tunnustukseen kiduttamista on ennen sen kumoamista sovellettu tuomioistuimissa harvoin. Vuosina 1979—1993 tuomittiin tunnustukseen kiduttamisesta kaikkiaan 16 henkilöä seuraavasti: 1979 2 hlöä, 1982 2 hlöä, 1983 3 hlöä, 1985—1987 kunakin 1 hlö, 1988 2 hlöä, 1990 2 hlöä, 1991 1 hlö ja 1992 1 hlö. Vanhempina aikoina lainkohtaa on sovellettu korkeimmassa oikeudessa ainakin muutama otteeseen. Esimerkiksi KKO 1934 II

106:ssa tunnustukseen kiduttamisesta tuomittiin yksityishenkilö ja KKO 1948 II 360:ssa poliisikonstaapeli sai tuomion tunnustukseen kiduttamisesta.

Lainkäyttövalta

Kansainvälisen oikeuden nojalla jokainen valtio on oikeutettu asettamaan kidutuksesta epäillyt henkilöt syytteeseen universaaliperiaatteen mukaisesti. Näin lainkäyttövalta onkin säädetty rikoslaisissa. Rikoslain 1 luvun 7 §:ssä on määritelty kansainvälinen rikos. Sen mukaan Suomen ulkopuolella tehtyyn rikokseen, jonka rankaiseminen tekopaikan laista riippumatta perustuu Suomea velvoittavaan kansainväliseen sopimukseen tai muuhun Suomea kansainvälisesti velvoittavaan säädökseen tai määräykseen (kansainvälinen rikos), sovelletaan Suomen lakia.

Kidutusyleissopimuksen mukaisena kidutuksena rangaistavat teot ovat jo nykyisin rikoslain 1 luvun 7 §:ssä tarkoitettuja kansainvälisiä rikoksia. Tämä ilmenee rikoslain 1 luvun 7 §:n soveltamisesta vuonna 1996 annetun asetuksen (627/1996) 1 §:n 1 momentin 9 kohdasta. Sen mukaan sellainen tunnustukseen kiduttaminen, pahoinpitely, törkeä pahoinpitely tai muu rangaistavaksi säädetty teko, jota on pidettävä kidutusyleissopimuksessa tarkoitettuna kidutuksena, on kansainvälinen rikos.

Myös sellainen rikos ihmisyyttä vastaan, törkeä rikos ihmisyyttä vastaan, sotarikos tai törkeäksi sotarikos, jota tarkoitetaan Kansainvälisen rikostuomioistuimen Rooman perussäännössä ja joka voi toteutua muun muassa perussäännössä määriteltynä kidutuksena, on mainitun asetuksen 1 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan kansainvälinen rikos.

Syyteoikeus

Normaalin syyteoikeusjärjestelyn mukaan virallinen syyttäjä nostaa syytteen ja ajaa asian oikeudessa. Vakavissa rikoksissa paikallissyöttäjien on viipymättä ilmoitettava Valtakunnansyyttäjänvirastolle yhteiskunnan kannalta merkittävimmistä rikosasioista. Tällaisiin asioihin kidutustekojenkin on katsottava kuuluvan. Valtakunnansyyttäjä on antanut yleisen määräyksen ja ohjeen

(VKS:2008:1) ilmoitusvelvollisuuden käyttämisestä. Epäillyt kidutusteot tulevat siten aina valtakunnansyyttäjänviraston käsitteilyyn.

Yleisistä syyttäjistä annetun lain (199/1997) 7 §:n mukaan valtakunnansyyttäjänvirastossa on valtiosyyttäjiä, joilla on toimivalta syyttäjän tehtävissä koko maassa. Valtiosyyttäjien on ensisijaisesti huolehdittava syyttäjän tehtävistä yhteiskunnan kannalta merkittävimmistä rikosasioissa. Valtakunnansyyttäjä voi ottaa asian myös itse ajaakseen. Lisäksi ylemmällä syyttäjällä on oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 1 luvun 11 §:n 2 momentin mukaan oikeus ottaa asia uudelleen ratkaistavaksi siten kuin siitä erikseen säädetään.

Rikosasia voi poikkeustapauksissa kuulua valtakunnansyyttäjän tai valtiosyyttäjän käsiteltäväksi normaalimenettelyn sijaan suoraan lain nojalla. Tällaisten säännösten syntyy on vaikuttanut etenkin perus- ja ihmisoikeusnäkökulman korostaminen. Tällä tavoin syyteoikeudesta on säädetty esimerkiksi rikoslain 34 a luvussa tarkoitetuista terrorismirikoksista (RL 34 a:7) ja sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä annetun lain (460/2003) 24 §:ssä tarkoitettu julkaisun viestin sisältöön perustuvasta rikoksesta. Jos paikallissyöttäjän tietoon tulee tällainen rikos, siitä on valtakunnansyyttäjän edellä mainitun ohjeen mukaan heti ilmoitettava valtakunnansyyttäjänvirastoon. Valtakunnansyyttäjä määrää tällöin tapauskohtaisesti myös siitä, kenen on ajettava syytettä.

Nimenomainen poikkeussääntely ohjaa valtakunnansyyttäjän seulontaan ja harkintaan käytännössä koko sen rikoskokonaisuuden, jonka osana epäillä kidutuista tapahtuneen, kun taas normaalimenettelyssä paikallissyöttäjä seuloo ensin jutun asiat siten, että Valtakunnansyyttäjänvirastoon tulevat vain epäillyt kidutusteot ja muut yhteiskunnallisesti merkittävät rikokset.

Jos rikos on tehty ulkomailla, rikosasiaa ei rikoslain 1 luvun 12 §:n mukaan saa pääsääntöisesti tutkia Suomessa ilman valtakunnansyyttäjän syytemääräystä. Valtakunnansyyttäjän määräys ei kuitenkaan ole tarpeen, jos esimerkiksi rikoksen on tehnyt Suomen kansalainen tai henkilö, joka 1 luvun 6 §:n mukaan rinnastetaan Suomen kansalaiseen, ja se

on kohdistunut Suomeen, Suomen kansalaiseen, Suomessa pysyvästi asuvaan ulkomalaiseen tai suomalaiseen yhteisöön, säätiöön tai muuhun oikeushenkilöön tai jos rikos on käsiteltävä sotilasoikeudenkäyntilain (326/83) mukaisena rikosasiassa. Sotilasrikkokset (palvelusrikos, esimiesaseman väärinkäyttäminen) ja tavanomaiset henkeen, terveyteen ja vapauteen kohdistuvat rikokset, edellyttäen että teko kohdistuu puolustusvoimiin tai toiseen sotilaaseen, käsitellään sotilasoikeudenkäyntiasiana. Sen sijaan rikoslain 11 luvussa tarkoitetut teot eivät ole sotilasoikeudenkäyntilain (326/1983) 2 §:n 2 momentissa tarkoitettuja sotilasoikeudenkäyntiasiana käsiteltäviä rikoksia, jolloin 11 luvun rikoksissa esitutkinnasta vastaa aina poliisi.

2.3 Nykytilan arviointi

Kidutusyleissopimukseen sisältyy vaatimus kriminalisoida siinä määritellyt kidutusteot. Kidutusteot eivät ole Suomessa rangaistavia itsenäisenä kidutusrikkoksena, vaan erityyppisinä rikoksina. Esimerkiksi teossa osoitettu erityinen julmuus tai erityisen tuntevan kärsimyksen aiheuttaminen, jotka mainitaan nimenomaisesti eräiden perinteisten rikosten törkeissä tekemuodoissa, ovat tyypillisiä myös kidutusteolle. Suomen rikoslainsäädäntö vastaa tältä osin kidutusyleissopimuksen vaatimuksia. Kidutuksenvastainen komitea on Suomea koskevista suosituksistaan katsonut, että Suomen tulisi säätää itsenäinen kidutusrikos, joka vastaisi kidutusyleissopimuksen määritelmää.

Ruotsi, Tanska, Norja ja Suomi ovat katsoleet, ettei ole olemassa kansainvälistä veloitetta, joka vaatisi laatimaan kidutuksesta erityisen rangaistussäännöksen. Tästä huolimatta Norja säätää erillisen kidutusrikkoksen kidutusyleissopimuksen kidutusmääritelmän mukaisesti. Tanskassa säädettiin kidutusyleissopimuksen mukaisesti määritelty kidutus rangaistuksen koventamisperusteeksi rikoslakikomitean ehdotuksen mukaisesti. Ruotsissa on suhtauduttu kidutuksen erilliseen kriminalisointiin kielteisesti.

Kansainvälisen oikeuden sisältämästä ehdottomasta kidutuksen kiellosta huolimatta, kidutusta esiintyy edelleen eri puolilla maa-

ilmaa. Kidutuksen kieltävän Euroopan ihmisoikeus-sopimuksen 3 artiklan soveltamisesta on runsaasti Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntöä. Viime vuosina Suomessa ei ole esiintynyt viranomaisten suorittamia kidutuksia. Tietoa mahdollisesta kidutuksesta ei olisi saatavissakaan tilastoista, joihin ne merkittäisiin pahoinpitelyinä, pakottamisena yms.

Yhdysvaltain toiminta presidentti George W. Bushin kaudella on antanut aiheen epäilyksiin kidutuksen käyttämisestä kuulustelumenetelmänä. Nämä epäilykset ovat liittyneet muun muassa vuonna 2004 julkisuuteen tulleisiin kuviin Abu Ghraibin vankilassa Irakissa tapahtuneesta vankien nöyryyttämisestä, Guantánamon vankileiriin samoin kuin tietoihin Yhdysvaltain ylläpitämistä salaisista vankiloista. Yhdysvallat on toistuvasti todennut, että se ei hyväksy kidutusta, mutta vuoden 2009 alussa korkea-arvoinen vankeinhoidon virkamies myönsi, että ainakin yhdessä tapauksessa vankia oli kidutettu. Senaatin asevoimia käsittelevän komitean vuoden 2008 lopussa julkaisema raportti totesi vankien halventavan kohtelun olleen suorassa yhteydessä korkealla poliittisella tasolla hyväksytyihin ohjeisiin. Yhdysvaltain uusi presidentti Barack Obama määräsi 22.1.2009 kaikki maan tiedusteluviranomaiset lopettamaan kidutuksen.

Vaikka kansainvälinen konsensus kidutuksen kiellosta ei ole virallisesti horjunut, kidutusta käytetään monissa maissa ja myös Yhdysvaltojen soveltamiskäytännöstä presidentti Bushin kaudella tulleiden ristiriitaisten viestien voidaan olettaa laskeneen kynnystä kidutuksen käyttöönottoon. Tässä tilanteessa kansallinen kidutuksen kriminalisointi voi osaltaan vahvistaa kidutuksen ehdotonta kieltä. Myös Suomessa on tarkoituksenmukaista aikaisemmasta linjasta poiketen säätää kidutus omaksi rikokseksi huolimatta siitä, että uuden säännöksen sijoittaminen rikoslain systematiikkaan saattaa aiheuttaa jonkin verran soveltamisongelmia.

Lainkäyttövallan ulottuvuuden suhteen kidutusyleissopimuksessa tarkoitetut kidutusteot ovat rikoslain 1 luvun 7 §:n soveltamisesta annetun asetuksen mukaan kansainvälisiä rikoksia. Asetuksen 1 §:n 1 momentin 9 kohdan mukainen kidutustekoihin sovellet-

tavien rikosten rikosluettelo ei kuitenkaan ole enää ajan tasalla sen vuoksi, että ”tunnustukseen kiduttaminen” on poistettu rikoslaista. Myös siinä mainitut muut rikokset tulevat tarpeettomiksi, jos kidutus määritellään erilliseksi teoksi.

3 Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset

3.1 Erillisen säännöksen tarpeellisuus ja suhde muihin vakaviin rikoksiin

Kidutus on julkisen vallan käyttöön liittyvä, ihmisarvoa syvästi loukkaava kansainvälinen rikos. Kidutusteot ovat nykyisin rangaistavia perinteisinä rikoksina kuten pahoinpitelyinä, pakottamisina, laittomina vapaudenriistoina, laittomina uhkauksina ja virka-aseman väärinkäyttämisenä. Kidutuksen kriminalisointiin erillisenä rikoksena ei ole kansainvälisoikeudellista velvoitetta, mutta kidutuksenvastainen komitea on suosittelut kriminalisointia.

Esityksessä ehdotetaan kidutusta koskevien rangaistussäännösten ottamista rikoslakiin. Kidutuksen nimenomaisella kriminalisoinnilla ilmaistaisiin erittäin vakavana rikoksena pidettävän kidutuksen erityinen moitittavuus ja vahvistettaisiin perustuslain ja kansainvälisen oikeuden mukaista kidutuksen ehdotonta kieltoa. Samalla annettaisiin kansainväliselle yhteisölle viesti siitä, että Suomi tukee kidutuksen ehdotonta kieltoa kaikissa olosuhteissa. Ehdotuksen tavoitteena on tehdä kidutus näkyvämmäksi rikokseksi ja osoittaa Suomen sitoutumista vakavien kansainvälisten rikosten rankaisemattomuuden torjumiseen sekä ihmisoikeuksien turvaamiseen. Myös kidutuksen tilastoinnin helpottuminen parantaisi kidutuksen näkyvyyttä.

Kidutusrikoksen säättämisestä voi seurata jossain määrin soveltamisongelmia suhteessa muihin väkivaltaa, pakottamista ja vapaudenriistoa käsittäviin rikoslain rikoksiin. Kidutus voi esiintyä monissa eri muodoissa ja toteutua muun muassa törkeänä pahoinpitelynä, törkeänä vapauden riistona, törkeänä raiskauksena, törkeänä parituksena, törkeänä ihmiskauppana, törkeänä laittoman maahantulon järjestämisenä, pakottamisena, laittomana uhkauksena, törkeänä virka-aseman väärin-

käyttämisenä tai osana murhaa. Kidutus on kuitenkin laissa määriteltyjä tekijän tarkoituksia osoittava, voimakasta kärsimystä aiheuttava erittäin törkeä rikos, joka erityissäännöksenä syrjäyttää valtaosan niistä rikoksista, joiden tunnusmerkit muutoin näyttäisivät olevan käsillä. Kidutuksen erottaa muista rikoksista selvimmin kidutuksen yhteytyminen julkiseen valtaan, kidutukselle ominaiset laissa nimenomaisesti säädetty tarkoitukset ja kidutuksen ihmisarvoa vakavasti loukkaava luonne.

Kidutuksen sääntelyssä on noudatettu pääosin kidutusyleissopimuksen määritelmää. Käsitteistön tulkintaan saadaan siten apua sekä kansallisten tuomioistuinten että Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ja kansainvälisten rikostuomioistuinten soveltamiskäytännöstä. Näin ollen vakavia soveltamisongelmia ei ole odotettavissa eikä ehdotus ole ristiriidassa laillisuusperiaatteen tai ennustettavuuden kanssa.

3.2 Kidutus ja sen suhde kansainvälisiin kidutusmääritelmiin

Tavoitteena on, että ehdotus täyttää vähintäänkin kidutusyleissopimuksen kidutusta koskevat määrittelyt. Kidutusteko, tekijäpiiri ja tekijän tarkoitukset vastaavatkin pitkälti kidutusyleissopimuksen määritelmää. Siten kidutus olisi ehdotuksen mukaan viranomaisen ja muiden julkisen vallan edustajien toimesta tai hyväksymisestä tapahtuva voimakkaan fyysisen tai psyykkisen kärsimyksen aiheuttamista tietyssä laissa määrytyissä tarkoituksissa. Aiheuttamalla voimakas kärsimys kidutuksella pyritään saamaan tunnustus tai tietoja, rankaisemaan tai pelottelemaan tai pakottamaan taikka siihen ryhdytään mistä tahansa syrjintään perustuvasta syystä. Tietyn henkilön kiduttamisella voidaan pyrkiä saamaan myös joku toinen henkilö antamaan tietoja, pakottamaan häntä johonkin tai pelottelemaan häntä.

Esityksen tavoitteena on ennen kaikkea esitutkinta- ja rangaistusten täytäntöönpanoviranomaisten ja muiden julkista valtaa käyttävien henkilöiden vakavien väärinkäytösten ehkäiseminen.

Ehdotuksella ei puututtaisi sotarikoksissa ja rikoksissa ihmisyyttä vastaan käytössä ole-

vaan kidutuksen määritelmään, jossa kidutukselta ei edellytetä tiettyä motiivia eikä tekijäpiiriä ole rajoitettu. Joukkotuhonta, rikokset ihmisyyttä vastaan ja sotarikokset ovat erityisen vakavia kansainvälisiä rikoksia, jotka tulevat sovellettavaksi tietyissä poikkeusoloissa kuten osana siviiliväestöön kohdistuvaa laajamittaista hyökkäystä tai osana aseellista selkkausta. Näissä erityisissä oloissa kidutusteolta ei ole tarpeen edellyttää tiettyä motiivia. Jos sen sijaan mainittuja erityisiä olosuhteita ei ole, kidutusteolta on perusteltua edellyttää tiettyjä kidutusyleissopimuksessa määriteltyjä motiiveja. Kidutuksen tekijäpiiriä ei myöskään ole syytä normaalioloissa ulottaa yksityisiin henkilöihin. Näin kidutus saisi sille ominaisen luonteen ja se voitaisiin selkeämmin erottaa muista rikoslain yleisistä rikoksista kuten pahoinpitelystä tai pakottamisesta.

Samalla vältettäisiin se vaara, että kidutusta tultaisiin soveltamaan tavanomaisiin yksityishenkilöiden välisiin vakaviin väkivaltarikoksiin ja koventamaan niiden rangaistuksia. Yksityinen henkilö voidaan tuomita kidutuksesta tekijänä ainoastaan silloin, kun hän on käyttämässä julkista valtaa. Rikollisryhmien ja muiden siviilihenkilöiden kidutusteot rangaistaisiin kuten nykyisinkin rikoslain muiden väkivaltaa yms. sisältäviä törkeitä rikoksia koskevien rangaistussäännösten mukaan. Kiduttamiseen he voivat syllistyä vain yllyttäjinä tai avunantajina.

Ehdotus merkitsisi näin ollen sitä, että rikoslaissa olisi kaksi kidutuksen määritelmää: ehdotettu yleisesti sovellettava kidutus ja erityinen rikoksissa ihmisyyttä vastaan ja sotarikoksissa sovellettava Rooman perussääntöön pohjautuva kidutus. Tästä ei aiheudu soveltamisongelmia, koska sotarikokset ja rikokset ihmisyyttä vastaan tulevat sovellettavaksi vain laissa määritellyissä poikkeuksellisissa olosuhteissa.

3.3 Kidutuksen kiellon ehdottomuus ja sen merkitys

Suomen perustuslain 7.2 §:n mukaan "ketään ei saa tuomita kuolemaan, kiduttaa eikä muutoinkaan kohdella ihmisarvoa loukkaavasti." Säännöksellä on läheinen yhteys perustuslain 1 §:n 2 momenttiin, jossa sääde-

tään valtiosäännön turvaavan ihmisarvon loukkaamattomuuden. Perustuslain 7.2 § lisättiin hallitusmuodon perusoikeusäännöksiin vuoden 1995 uudistuksen yhteydessä. Hallituksen esityksessä (HE 309/1993 vp, s. 47) mainittiin, ettei tätä erittäin vakavaa henkistä tai fyysistä kärsimystä aiheuttavaa kohtelua tule sallia missään olosuhteissa. Kielto on tarkoitettu käsittämään kaikki julmat, epäinhimilliset tai halventavat rangaistuksen tai muun kohtelun muodot. Perustuslain tasoinen nimenomainen säännös, jolla kielletään kidutus, antaa kiellolle erityistä painoa ja osoittaa sen merkittävyyttä. Perustuslain säännöksellä on merkitystä myös tulkittaessa muita, alemmanasteisia säännöksiä. Julkisella vallalla on perustuslain 22 §:n nojalla myös velvollisuus turvata ihmis- ja perusoikeudet.

Kidutuksen kielto seuraa useista ihmisoikeussopimuksista, kuten Euroopan ihmisoikeussopimuksesta, jonka 3 artiklassa on lähes samansanainen määräys. Kidutus on Suomen oikeusjärjestyksessä siten selkeästi kielletty, vaikka erillistä kidutuksen kriminalisointia ei ole rikosoikeuteen viime vuosina sisällytetty. Ihmisoikeussopimukset ja perustuslaki tarkoittavat määräyksillään jokseenkin samaa.

Kidutuksen kiellon voidaan katsoa sisältyvän myös vankeuslain (767/2005) 5 §:ään, tutkintavankeuslain (768/2005) 5 §:ään ja poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain (841/2006) 4 §:ään. Niiden mukaan vapautensa menettänyttä on kohdeltava oikeudenmukaisesti ja hänen ihmisarvoaan kunnioittaen. Käskyvalta ei myöskään oikeuta kiduttamista. Virka-aseman väärinkäyttämisenä on rangaistava virkamiestä, joka käyttää väärin asemaansa käskyvallassaan tai välittömässä valvonnassaan olevaan henkilöön nähden. Vastaavasti sotilasesimies, joka aiheuttaa käskynalaiselle palveluksen kannalta tarpeetonta kärsimystä tai terveyden vaaraa, on tuomittava esimiesaseman väärinkäyttämisenä.

Rikosoikeudellisen rangaistuksen yhtenä tarkoituksena on kielteisen kokemuksen aiheuttaminen. Kidutusyleissopimuksessa todetaan, ettei kidutusta ole laillisiin seuraamuksiin liittyvä kipu tai kärsimys. Tämän mainitseminen kidutusyleissopimuksessa oli ollut kompromissina tarpeen sellaisten mai-

den vuoksi, joissa vielä käytetään ruumiinrangaistuksia. Suomessa ruumiinrangaistukset ja ns. tunnustukseen kiduttaminen poistettiin rikosoikeudellisesta järjestelmästä 1800-luvun lopulla rikoslain myötä. Vapausrangaistuksen täytäntöönpanossa raippa- ja vit-sarangaistuksista ja 1930-luvulla uudelleen käyttöön otetusta ns. vesileipärangaistuksesta luovuttiin kuitenkin vasta toisen maailmansodan jälkeen. On selvää, että kansainvälisen oikeuden ja ihmisoikeussopimusten mukaisesti seuraamuksiin sisältyvä tai niihin liittyvä kärsimys ei ole kidutusta. Kärsimyksen liittyminen sinänsä laillisiin seuraamuksiin ei välttämättä sulje pois kidutuksen soveltamista. Perustuslakivaliokunta on painottanut, että rangaistus ei saa sisältää kidutusta tai ihmisarvoa loukkaavaa kohtelua (PeVL 23/1997 vp, s. 2).

Viranomaistoiminnassa tulisi näin ollen pyrkiä siihen, ettei siitä tai laillisesta seuraamuksesta koituva kärsimys olisi niin voimakasta, että sitä voitaisiin pitää kidutussäännöksessä tarkoitettuna kiduttamisena. Esimerkiksi vankeusrangaistuksen täytäntöönpanossa käytettäviä toimivaltuuksia koskevat täsmälliset säännökset ovat vankeuslaissa (767/2005) ja tutkintavankilaissa (768/2005). Vangin oikeuksia voidaan rajoittaa valvonnallisilla keinoilla, tarkastuksilla, kurinpitörangaistuksilla ja turvaamistoimenpiteillä. Voimankäyttö on näissä tilanteissa rajoitettava välttämättömimpään. Rangaistuksen on kansallisen lainsäädännön lisäksi täytettävä kansainvälisen oikeuden ja ihmisoikeussopimusten vaatimukset.

Kidutuksen kiellon ehdottomuus saa merkitystä myös soveltamistilanteissa. Kidutusyleissopimuksen mukaan minkäänlaisia poikkeusoloja kuten sotatilaa, sodan uhkaa, sisäpoliittista epävakaisuutta tai muuta yleistä hätätilaa ei saa käyttää oikeutuksena kidutukselle. Tämä koskee myös terrorismin vastaisia toimia. Viranomainen, joka kuulustelee epäiltyä, ei voi myöskään vedota tavanomaisiin oikeuttamisperusteisiin, kuten hätävarjeiluun tai pakkotilaan tai esimiehen käskyyn oikeuttaakseen menettelynsä. Esitutkinta- tai rangaistuksen täytäntöönpanoviranomaisten toimivaltaa koskevien säännösten ylittäminen voi tulla arvioitavaksi kidutuksena. Esimerkiksi asianmukaisen hoidon laiminlyönti voi

olla Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen mukaan kidutusta. Esitutkintalain 24 §:n mukaan tunnustuksen tai määrättyyn suuntaan käyvän lausuman saamiseksi kuulusteltavalta ei saa käyttää muun muassa uuvuttamista, uhkausta, pakkoa taikka muita kuulusteltavan ratkaisuvapauteen, tahdonvoimaan, muistiin tai arvostelukykyyn vaikuttavia sopimattomia keinoja tai menettelytapoja. Sallittu voimankäyttö on laissa rajattu välttämättömimpään. Onkin selvää, että suomalaisen poliisin Suomen lainsäädännön mukaisesti suorittamat kiinniotot, vangitsemiset ja kuulustelut eivät ole kidutusta. Ilmeisesti ainakin vakavimmat toimivallan rikkomiset voivat olla kidutusta. Pidätetyn pitkäaikainen pahoinpitely ja raiskaus sellaisenaan tai vangin perusteeton pakkoruokinta ovat luettavissa kidutukseksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen soveltamiskäytännössä.

Kidutuksen kiellon ehdottomuus ja sen asema yhtenä kansainvälisen oikeuden velvoittavimmista normeista heijastuu myös siihen, että esimiesten valvontavelvollisuus alaiensa tekemisistä on korostunut. Toisen valvonnassa olevat henkilöt on voitava suojata altistumiselta kidutukselle. Valtiot ovat velvollisia myös saattamaan tekijät syytteeseen.

Kidutuksen kiellon ehdottomuus ja keskeinen merkitys ilmenee myös siinä, että valtiot voivat ulottaa rikosoikeudellisen toimivaltansa kidutukseen teon ajasta ja paikasta riippumatta niin sanotun universaaliperiaatteen mukaisesti. Näin on myös Suomi tehnyt. Rikoslain 1 luvun 7 §:n soveltamisesta annettua asetusta joudutaan kuitenkin tältä osin muuttamaan (ks. liite).

3.4 Kidutuksen kiellon luonne ja raja muuhun epäinhimilliseen kohteluun

Kidutus on ihmisoikeusloukkaus, jolla loukataan ihmisarvoa. Näin asia nähtiin myös Suomen rikoslaisissa, kun sittemmin kumottu tunnustukseen kiduttamisen kriminalisointi oli sisällytetty vapauteen kohdistuvia rikoksia koskeneeseen rikoslain 25 lukuun eikä esimerkiksi henkeen ja terveyteen kohdistuvia rikoksia koskevaan 21 lukuun. Sittemmin uudistettuun rikoslain 25 lukuun on sisällytetty esimerkiksi ihmiskaupparikossääntely.

Ihmiskaupassa on niin ikään kyse ihmisarvoa loukkaavasta menettelystä. Myös kidutus loukkaa vapautta syvemmissä mielessä kuin vain itsemäärämisosoikeuden tai toimintavapauden oikeudenvastaisena rajoittamisena, sillä kyse on perustavanlaatuisesta ihmisyyden vastaisesta menettelystä ja samalla ehdottoman eettisen kiellon rikkomisesta. Kidutus eroaa tässä esimerkiksi pakottamisesta, joka kohdistuu ainoastaan yksilön toimintavapauteen. Jotta kidutuksen kiellon erityislaatuisuutta ja ehdottomuutta voidaan korostaa ja ylläpitää, tulee toisaalta rajoittaa säännöksen soveltaminen ainoastaan vakavaa oikeudenloukkausta tarkoittaviin tilanteisiin.

Kidutuksen ja muun epäinhimillisen kohtelun ero ei aina ole kovin selvä. Ehdotettu säännös kattaa kuitenkin ainoastaan kidutuksen. Kidutus määritellään myös kansainvälisissä sopimuksissa voimakkaan ruumiillisen tai henkisen kärsimyksen aiheuttamiseksi. Kidutus on erittäin vakava rikos, joka ilmenee siinä, että kärsimyksen on oltava ”voimakasta”. Rajanvedossa voidaan tukeutua ulkomaiseen ja kansainväliseen oikeuskäytäntöön. Euroopan neuvoston ihmisoikeustuomioistuin on 1990-luvun loppupuolelta alkaen ryhtynyt erottamaan sen, onko ollut kyse nimenomaan kidutuksesta. Tähän tulkintakäytäntöön, joka on hyvin runsas, voidaan tukeutua myös Suomessa.

Kansainväliset rikostuomioistuimet ovat käsitelleet kymmenissä rikosjutuissa kansainvälisiä ydinrikoksia koskevia syytteitä, joissa on ollut kyse myös kidutuksesta. Tähän tulkintakäytäntöön voidaan tukeutua erityisesti, kun kyse on kidutuksen tulkinnasta sotarikosten ja rikosten ihmisyyttä vastaan yhteydessä. Kansainvälisissä sotarikostuomioistuimissa on käsitelty myös muita sellaisia kysymyksiä, joilla voi olla merkitystä sovellettaessa kotimaisia säännöksiä. Esimerkiksi konkurrenssikysymykset ovat olleet monesti esillä.

3.5 Esimiehen vastuu

Esimiehet ovat tärkeässä asemassa kidutuksen torjunnassa. Heidän toimistaan usein riippuu, syllistyykö alainen virkamies tai esimiehen määräysvallassa oleva muu henkilö kiduttamiseen. Silloinkin, kun kidutus ei

ole sotarikos tai rikos ihmisyyttä vastaan, se on tavallisesti päällikkövaltaisen viraston tms. virkamiehen (kuten poliisin, rajavartijan tai vanginvartijan) toimeenpanemaa. Tavoitteena on, että esimies tulisi tietyin edellytyksin saattaa rikosoikeudelliseen vastuuseen kidutuksesta silloinkin, kun hän ei itse ole tekoa suorittamassa. Esimiehen vastuu tekijänä ehdotetaan ulotettavaksi kidutusyleissopimuksessa määriteltyihin tilanteisiin, joissa virkamies tai muu virallisessa asemassa oleva henkilö suostuu kiduttamiseen tai hyväksyy sen nimenomaisesti tai hiljaisesti.

Kidutus edellyttää tahallisuutta. Jos esimies on tietoinen alaisensa virkamiehen kiduttamisaikeista eikä kuitenkaan estä tätä kiduttamista, vaikka siihen olisi mahdollisuus, esimiehen vastuu voidaan perustaa laiminlyöntiin. Rikoslain 3 luvun 3 §:n 2 momentin mukaan laiminlyönti on rangaistava, jos tekijä on jättänyt estämättä tunnusmerkistön mukaisen seurauksen syntymisen, vaikka hänellä on erityinen oikeudellinen velvollisuus estää seurauksen syntyminen. Tällainen erityinen oikeudellinen velvollisuus voi perustua mm. virkaan, toimeen tai asemaan. Laiminlyönti estää kidutus voi siten saattaa esimiehen tekijänvastuuseen kidutuksesta.

Varmuutta siitä, että laiminlyöjän kaikissa kidutusyleissopimuksessa tarkoitetuissa tilanteissa katsottaisiin käytännössä olevan tekijänä vastuussa kiduttamisesta, ei kuitenkaan ole. Tämän vuoksi ehdotetaan rikoslain 11 luvun 9 a §:n 2 momenttiin säännöstä, jonka mukaan virkamies tuomitaan kidutuksesta, jos hän nimenomaisesti tai hiljaisesti hyväksyy määräysvallassaan olevan henkilön kidutusteon. Tällä varmistetaan ehdotuksen kidutusyleissopimuksen mukaisuus. Silloin, kun kidutus on rikos ihmisyyttä vastaan tai sotarikos, esimiehen vastuu ulottuu vieläkin pitemmälle. Tällöin tekijänvastuu tai vastuu osallisuudesta kidutukseen voi syntyä valvonnan laiminlyömisestä (RL 11:12). Kun kidutusyleissopimukseen ei edellytä tekijänvastuun ulottamista valvonnan laiminlyömiseen, voimassa olevaa lainsäädäntöä on pidettävä valvonnan puutteiden seuraamusten osalta riittävänä. Valvonnan laiminlyönnistä sovellettavaksi tulevat lähinnä virkavelvollisuuden rikkomista koskevat rikoslain 40 luvun säännökset ja sotilaan osalta palvelusri-

koksia koskevat rikoslain 45 luvun säännökset.

3.6 Säännöksen sijoittaminen rikoslakiin

Kidutuspykälä ehdotetaan sijoitettavaksi rikoslain sotarikoksia ja rikoksia ihmisyyttä vastaan koskevaan 11 lukuun. Rikoslain 40 lukuun lisättäisiin viittaus kidutuspykälään. Kidutuksen sijoittamista rikoslain 40 lukuun harkittiin myös, koska ehdotuksessa kidutus määritellään kidutusyleissopimuksen mukaisesti virkamiehen tai muun julkisen vallan edustajan teoksi.

Rikoslain 11 luvun katsottiin olevan sopivin paikka kidutukselle, jolla on erityinen ihmisarvoa vakavasti loukkaavan kansainvälisen rikoksen luonne. Kidutuspykälän sijoittamista rikoslain 11 lukuun puoltaa myös se seikka, että luvussa on myös muita erittäin vakavia kansainvälisiä rikoksia, joissa jo on kriminalisoitu kiduttaminen.

4 Esityksen vaikutukset

Esityksellä ei ole toteutuessaan välittömiä taloudellisia tai muita vaikutuksia. Kidutusrikossääntely ja sen taustalla vaikuttavat periaatteet on otettava huomioon esitutkinta- ja syyttävöviranomaisten sekä tuomareiden koulutuksessa. Suomalaisissa tuomioistuimissa tultaneen melko harvoin käsittelemään Suomessa tai ulkomailla tapahtuneiksi epäiltyjä kidutusrikoksia koskevia syytteitä. Erillisen kidutusrikossääntelyn vaikutukset vastaavat pitkälle niitä vaikutuksia, jotka liittyvät kansainvälisiä ydinrikoksia koskeviin kriminalisointeihin. Esityksen vaikutukset ovat myös yleisestiviä: kidutuksen kriminalisointi osoittaa Suomen sitoutumista vakavien universaaliperiaatteiden alaisten kansainvälisten rikosten rankaisemattomuuden torjumiseen ja vahvistaa kansainvälistä kidutuksen kieltoa. Esityksen vaikutukset ovat myös symboliset ja osoittavat Suomen sitoutumista ihmisoikeuksien ja humanitaarisen oikeuden turvaamiseen.

5 Asian valmistelu

Oikeusministeriö asetti kesäkuussa 2007 työryhmän, jonka tehtävänä oli laatia ehdotus

kidutusrikosta koskeviksi rikoslain säännöksiksi. Oikeusministeriön lisäksi työryhmässä olivat edustettuna alan tutkimus ja ulkoasiainministeriö. Työryhmän mietintö valmistui 31.3.2008.

Ehdotuksesta pyydettiin lausunto 23 viranomaiselta, järjestöltä ja asiantuntijalta, joista 18 antoi lausunnon. Lausunnon antaneet edustivat ministeriöitä, oikeuslaitosta, poliisia, syyttäjiä, yhdistyksiä ja kansainvälisiä järjestöjä ja rikosoikeuden professoreita. Ehdotukseen suhtauduttiin myönteisesti, mutta sen yksityiskohdista esitettiin huomautuksia.

Suurimpina ongelmina pidettiin lausunnoissa kidutusteon (”aiheuttaa toiselle voimakasta ruumiillista tai henkistä kärsimystä”) laveutta ja päällekkäisyyttä muiden törkeiden rikosten tekemuotojen kanssa samoin kuin tekijäpiirin ulottamista myös yksityisiin henkilöihin. Kidutuspykälän nähtiin muun muassa johtavan epäyhtenäiseen soveltamiseen ja perinteisistä törkeistä väkivaltarikoksista käytännössä tuomittavien ankarien rangaistusten tarkoituksettomaan ja tarpeettomaan ankaroitumiseen. Soveltamisongelmiin tai tekijäpiirin laajuuteen kiinnittivät huomiota Valtakunnansyyttäjänvirasto, Helsingin hovioikeus, Suomen tuomariliitto ry, Suomen Asianajajaliitto, Suomen Lakimiesliitto ry, Suomen Syyttäjäyhdistys ry, Suomen Punainen Risti, Amnesty International Suomen osasto ja professori Pekka Koskinen. Lausunnoissa edellytettiin muun muassa kidutusrikoksen täsmentämistä, tekijäpiirin rajoittamista kidutusyleissopimuksen tavoin julkisen vallan rikokseksi tai valtiovallan vastuun korostumppaa näkymistä tunnusmerkistössä.

Laajaa tekijäpiiriä puoltaa uhrin näkökulma: uhri kokee kidutuksen voimakkaana kärsimyksenä sen tekijästä riippumatta. Samoin erilaisten rikollisryhmien teot ja poliittisten hallitusta vastaan taistelevien kapinaliikkeiden väkivallanteot ulkomailla voitaisiin saada kidutusrikoksen soveltamisalaan, jos tekijäpiiri olisi laaja. Tämän vuoksi esimerkiksi Amnesty International, Punainen Risti ja Ihmisoikeusliitto eivät ottaneet vahvaa kantaa puolesta tai vastaan tekijäpiirin laajuuden suhteen. Laajaa tekijäpiiriä puolsivat selkeimmin sisäasiainministeriö, keskusrikospoliisi, Oulun käräjäoikeus ja professori Eero Backman.

Lausunnossa esitettyjen huomautusten perusteella ehdotetaan, että kidutus rikoksena määriteltäisiin kidutusyleissopimuksen mukaisesti vain valtiovallan ja muun julkisen vallankäytön rikokseksi. Ratkaisu korostaisi kidutuksen ominaisuutta erityisen vakavana valtiovallan rikoksena ja se vähentäisi vaaraa siitä, että tekijäpiiriltään avoin kidutus koventaisi perinteisiä väkivaltarikoksia koskevia rangaistuksia.

Lausuntojen perusteella ehdotetaan poistettavaksi tarpeettomana maininta siitä, ettei kidutuksena pidetä laillisiin seuraamuksiin sisältyvää kärsimystä. Kidutus ei missään

oloissa saisi olla laillista. Kidutuspykälään ehdotetaan myös lisättäväksi uusi momentti, jossa määritellään rikoslain 40 luvun 11 §:n mukaisesti ne julkisen vallan tahot, jotka voivat syyllistyä kidutukseen tekijänä. Lausuntopyynnössä kysyttiin erikseen kantaa siitä, pitäisikö kidutus lisätä terroristisessa tarkoituksessa tehtyihin rikoksiin (RL 34 a :1) ja olisiko valtakunnansyyttäjän keskeisen aseman varmistamiseksi syytä säätää hänen syyteoikeudestaan laintasolla erikseen. Kun lausunnonantajien selvä enemmistö ei pitänyt lisäyksiä tarpeellisina, ei tältä osin ehdoteta uusia säännöksiä.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1 Lakiehdotusten perustelut

1.1 Rikoslaki

2 c luku Vankeudesta

11 §. *Koko rangaistuksen suorittaminen vankilassa.* Pykälän 1 momentissa luetellaan ne törkeät rikokset, joista tuomitun vankeusrangaistuksen voi joutua suorittamaan kokonaan vankilassa. Kidutus on niin vakava rikos, että se ehdotetaan lisättäväksi niihin rikoksiin, joista tuomitun vankeusrangaistuksen voi joutua suorittamaan kokonaan vankilassa.

11 luku Sotarikoksista ja rikoksista ihmisyyttä vastaan

9 a §. *Kidutus.* Rikoslain 11 luvun 9 a §:ään ehdotetaan lisättäväksi kidutusta koskevat rangaistussäännökset. Ehdotus perustuu pääosin kidutusyleissopimuksen mukaiseen kidutuksen määritelmään, jonka mukaan kidutus on virkamiehen tai muun virallisessa asemassa toimivan henkilön teko, jolla aiheutetaan toiselle henkilölle voimakasta kipua tai voimakasta ruumiillista tai henkistä kärsimystä tietyssä tarkoituksessa.

Toukokuun alusta 2008 saatettiin voimaan rikoslain muutos, jossa rikoslain 11 lukuun lisättiin muun muassa rikokset ihmisyyttä vastaan ja sotarikokset. Rikokset tulisivat sovellettavaksi vain laissa mainituissa yhteiskunnallisissa poikkeusoloissa. Näissä rikoksissa kidutuksen ala määräytyy Rooman perussäännön jossain määrin vaihtelevien määritelmien mukaisesti. Ehdotettu kidutus tulisi sovellettavaksi yleisrikoksena normaalioloissa. Kidutusta koskeva ehdotus ei muuttaisi rikoksissa ihmisyyttä vastaan ja sotarikoksissa tarkoitettua kidutuksen määrittelyä. Rooman perussäännössä määritellyissä kidutuksissa ei tekijäpiiriä ole rajoitettu. Ehdotetun kidutuksen soveltamisala olisi Rooman perussäännössä määriteltyä kidutusta suppeampi tekijäpiiriltään ja edellyttäessään teolta määrättyjä motiiveja.

Kidutusmääritelmien eroavuudella ei tule olemaan käytännössä mainittavaa merkitystä,

sillä myös rikoksissa ihmisyyttä vastaan ja sotarikoksissa kidutus toteutetaan tyypillisesti jossakin kidutusyleissopimuksessa määritellyssä tarkoituksessa. Laaja tekijäpiiri on puolustettavissa sodan olosuhteissa tai muissa yhteiskunnallisissa poikkeustilanteissa. Sen sijaa normaalioloissa on perusteltua ja riittävää, että yksityishenkilön suorittamat kidutusteot tulevat rangaistaviksi törkeää väkivaltarikoksia ja muita vakavia rikoksia koskevien rikoslain yleisten rangaistussäännösten mukaan.

Rikoslain 11 luvun 9 a §:n 1 momentissa määriteltäisiin kidutusteko ja sen edellyttämät motiivit. Sen mukaan kidutus on voimakkaan ruumiillisen tai henkisen kärsimyksen aiheuttamista toiselle.

Kärsimys voi olla laatuaan henkistä tai fyysistä ja se kattaa kaikenlaisen kivun ja tuskan. Sitä, mikä on henkistä tai ruumiillista kärsimystä, ei voida määritellä tarkasti. Kärsimystä olisi muun muassa voimakas pahoinvointi, joka aiheutetaan esimerkiksi lääkkeillä tai muulla tavoin.

Rikoksen vakavuutta ja kärsimyksen suuruutta ilmaisee sana voimakas. Ilmaisuu on tarkoitettu vastaamaan kidutusyleissopimuksen englanninkielistä käsitettä ”severe”. Kärsimyksen voimakkuutta on arvioitava objektiivisen mittapuun mukaan. Ratkaisevaa ei siten ole uhrin subjektiivinen kokemus, vaan tekotavan, teon keston sekä tekoon ja tekijään liittyvien olosuhteiden on oltava sellaisia, jotka puolueettoman ulkopuolisen arvion mukaan ovat omiaan aiheuttamaan voimakasta kärsimystä.

Kärsimyksen aiheuttamista sisältyy lukuisiin rikoslain rikoksiin joko nimenomaisesti tai välillisesti. Joihinkin vakaviin rikoksiin voi sisältyä kidutuksen käsittäviä tekoja. Raiskauksessa, ihmiskaupassa, parituksessa, laittoman maahantulon järjestämisessä ja esimiesaseman väärinkäyttämässä voi törkeä tekemuoto tulla sovellettavaksi, jos teolla aiheutetaan ”erityisen tuntuva henkistä tai ruumiillista kärsimystä”. Törkeän raiskauksen (RL 20:2) säätämiseen johtaneen hallituksen esityksen (HE 6/1997 vp) perustelujen mukaan ”raiskaus voidaan tehdä vakavaa fyysistä seurausta aiheuttamatta tavalla, jo-

hon liittyy erityisen tuntuva henkistä tai ruumiillista kärsimystä. Tyypillisesti erityistä kärsimystä voi aiheutua siitä, että joutuu useamman henkilön raiskaamaksi. Erityistä henkistä kärsimystä voi aiheutua myös poikkeuksellisen pelottavasta tekoympäristöstä tai siitä, että tekoa seuraa muita ihmisiä, vaikka he eivät olisi tekoon osallisia. Raiskaus voi myös aiheuttaa erityistä kipua, vaikka siitä ei jäisikään 1 kohdassa tarkoitettua seurausta (vaikeaa ruumiinvammaa, vakavaa sairautta tai hengenvaarallista tilaa). Myös tällaiset raiskaukset on syytä arvostella tavallista ankarammin.” Törkeän ihmiskaupan (RL 25:3a) perustelujen (HE 34/2004 vp) mukaan, joihin myös parituksen perusteluissa viitataan, ”aiheutettu erityisen tuntuva henkinen tai ruumiillinen kärsimys voi johtua esimerkiksi siitä, että ihmiskaupan uhri on joutunut poikkeuksellisen laajan seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi, erityisen näännyttävään pakkotyöhön tai poikkeuksellisen huonoihin asumisoloihin.”

Törkeässä raiskauksessa tarkoitetaan kärsimyksen aiheuttamisella lähinnä tilanteita, joissa kärsimys aiheutuu vaikeaa vammaa tai vakavaa sairautta aiheuttamatta. Sen sijaan kidutuksessa tarkoitettu voimakas kärsimys kattaa myös mainitut seuraukset, jos ne syntyvät kiduttamalla. Edellä todetun perusteella ”erittäin tuntevan kärsimyksen” on katsottava sisältävän kidutuksen käsitteeseen ”voimakas”.

Ollakseen kiduttamista voimakkaankin kärsimyksen aiheuttamisen tulee kestää ainakin jonkin aikaa. Kärsimyksen ei kuitenkaan tarvitse olla koko ajan voimakasta, jotta sellaisen aiheuttamista voitaisiin pitää kiduttamisena. Pitkän ajan kestävää kärsimyksen tilaa voidaan pitää voimakkaana, vaikkei se vielä lyhytaikaisena sellaista olisi. Kärsimyksen voimakkuutta tulee arvioida kokonaisuutena ottaen huomioon menettelyn kesto, sen ruumiilliset ja henkiset vaikutukset, uhrin sukupuoli, ikä ja terveydentila sekä olosuhteet kokonaisuudessaan. Mitä lyhytaikaisempi kivun tai tuskan aiheuttaminen on, sitä suuremman ja intensiivisemmän on oltava aiheutetun kärsimyksen, jotta sitä voitaisiin pitää kiduttamisena.

Kidutuksen tekotapoja, joilla voimakas kärsimys aiheutetaan, ei määriteltäisi laissa.

Mikä tahansa tekotapa voi siten tulla kysymykseen. Fyysisen kiduttamisen muotoja ovat esimerkiksi kahlitseminen, kuristaminen, hukuttaminen, raiskaus, tikkujen asettaminen kynsien alle, sähkön tai kemikaalien käyttö etenkin herkkiin ruumiinosiin kohdistettuna, riiputtaminen, pakkosyöttäminen ja valvottaminen. Henkinen kärsimys käsittää esimerkiksi vakavan unenpuutteen aiheuttamisen, sokaisemisen lasersäteellä, aistien toiminnan tai aistiärsykkeiden vastaanottamisen pitkäaikaisen estämisen taikka erilaisten vakavien uhkausten esittämisen kuten uhrin tai tämän läheisen kiduttamisella uhkaamisen. Henkisen kiduttamisen muotoja ovat myös esimerkiksi eristäminen epämääräiseksi ajaksi, erilaiset henkisen murtamisen menetelmät, erityisen häiritsevälle melulle altistaminen, vesikidutus, valeteloitus ja nöyryyttäminen.

Voimakkaan kärsimyksen tulkinnaissa on syytä ottaa huomioon rikoslaisissa jo käytössä olevat vastaavat ilmaisut ja niiden merkitykset. Kidutuksen tulkinnaissa on syytä ottaa huomioon myös EIT:n ja kansainvälisten sotarikostuomioistuinten soveltamiskäytäntö. EIT:n oikeuskäytännössä on täsmennetty sitä, milloin kyse on nimenomaan kidutuksesta, ja pyritty erottamaan se muusta artiklan tarkoittamasta huonosta kohtelusta. Keskeinen kidutuksen kriteeri on tarkoituksellinen erityisen vakavan kärsimyksen aiheuttaminen. Esimerkiksi raiskaus, kun siihen syyllistyy viranomainen, on katsottu kidutukseksi, ja samoin kidutusta on mielivaltaisesti oikeudenkäynti, jonka päätteeksi on tuomittu kuolemanrangaistus ja pidetty tuomittua epäinhimillisissä oloissa vangittuna.

Kidutuksen on oltava tahallista. Tekijän on siten täytynyt rikoslain 3 luvun 5 §:ssä tarkoitettulla tavalla tarkoittaa voimakkaan kärsimyksen aiheuttamista tai ainakin hänen on täytynyt pitää sellaisen seurauksen aiheuttamista varmana tai varsin todennäköisenä tai tarkoittamaansa seuraukseen varmasti liittyvänä. Jotta tahallinen voimakkaan kärsimyksen aiheuttaminen olisi kidutusta, teolla on ehdotuksen mukaan oltava myös jokin laissa määritellyistä tarkoituksista. Nämä tarkoitukset on lueteltu tyhjentävästi 1 momentin 1—4 kohdissa. Ne vastaavat kidutusyleissopimuksessa mainittuja motiiveja. Säättämällä kidu-

tukselle tietyt kidutusyleissopimuksen mukaiset tarkoitukset kidutus saisi sille ominaisen luonteen ja se voitaisiin selkeämmin erottaa edellä mainituista törkeistä rikoksista ja muista rikoslain yleisistä rikoksista. Jos voimakasta kärsimystä ei ole aiheutettu jossakin pykälässä luetelluista tarkoituksista tai aiheutettua kärsimystä ei ole pidettävä voimakkaana, tulevat sovellettaviksi tapauksesta riippuen muut väkivaltaa, vapaudenriistoa tai pakottamista sisältävät ja virka-aseman väärinkäyttämistä koskevat rikoslain rikokset.

Ehdotuksen mukaan rikosentekijä aiheuttaa toiselle voimakasta kärsimystä

1) saadakseen hänet tai muun henkilön tunnustamaan tai antamaan tietoja,

2) rangaistakseen häntä jostakin hänen tai jonkun muun tekemästä tai tekemäksi epäilystä teosta,

3) pelotellakseen tai pakottaakseen häntä tai muuta henkilöä tai

4) rodun, kansallisen tai etnisen alkuperän, ihonvärin, kielen, sukupuolen, iän, perhesuhteiden, seksuaalisen suuntautumisen, perimän, vammaisuuden, terveydentilan, uskonnon, yhteiskunnallisen mielipiteen, poliittisen tai ammatillisen toiminnan tai muun näihin rinnastettavan seikan perusteella.

Kidutettava henkilö on yleensä se, jolta tietoja tai tunnustusta yritetään saada, tai joka on tehnyt tai jonka epäillään tehneen sen rikoksen tai muun teon, jonka vuoksi häntä tai jotakin toista halutaan rankaista. Tarkoitukseluettelosta ilmenee myös, että tietyn henkilön kiduttamisella voidaan pyrkiä saamaan joku toinen henkilö antamaan tietoja, pakottamaan häntä johonkin tai pelottelemaan häntä. Kidutussäännöksellä halutaan ehkäistä ennen kaikkea tekoja, jotka liittyvät rikosten selvittämiseen ja rangaistusten täytäntöönpanoon. Kyseeseen tulevat ensi sijassa esitutkintaviranomaisten tai vankeinhoiton viranomaisten tai muun vastaavan tahon toiminnassa tapahtuneet vakavat väärinkäytökset.

Momentin 1 kohdassa vaaditun tunnustuksen tai tietojen ei tarvitse välttämättä liittyä rikolliseen tekoon. Tunnuksmerkistö täyttyy, vaikka tunnustusta tai tietoja ei olisi saatu. Jo vanhastaan on katsottu, ettei rikoslain 25 luvun kumotun 19 §:n tarkoittama tunnustukseen kiduttaminen edellyttänyt sitä, että kiduttamisella oli saatu tietoja, vaan riittävää

oli, että toista oli kidutettu. Kidutus erosi tässä suhteessa pakottamisesta.

Momentin 2 kohdassa rankaiseminen tarkoittaa mitä tahansa oikeudetonta kosta tai repressiota. Sallitun voimankäytön ylittäminen ei välttämättä merkitse kidutusta, mutta tapauksesta riippuen voi sellaista olla.

On mahdollista, että jo kidutuksella uhkaaminen voisi täyttää ehdotetun kidutuksen tunnusmerkistön eikä jää ainoastaan rangaistavaan kidutuksen yritykseen. Uhkaus, ollakseen 3 kohdassa tarkoitettua pelottelua tai pakottamista, on esitettävä sellaisissa olosuhteissa kuin laittomassa uhkauksessa tarkoitetaan. Uhatulla tai pelottelun kohteella on siten oltava syytä omasta tai toisen puolesta pelätä henkilökohtaisen turvallisuuden tai omaisuuden olevan vakavassa vaarassa. Lisäksi uhkaamisen esittämisen on saatava aikaan säännöksessä tarkoitettua voimakasta ruumiillista tai henkistä kärsimystä. Esitetyn säännöksen soveltaminen ei edellytä, että uhkauksella tavoiteltu seuraus on saavutettu tai että uhkaamista on jatkettu. Tämä koskee myös kiduttamista, jonka tarkoituksena on pakottaa kidutettava tai joku muu johonkin.

Teon motiivina voi 4 kohdan mukaan olla mikä tahansa syrjintään perustuva syy. Syrjintäperusteet ehdotetaan mainittavaksi sellaisina kuin ne ovat rikoslain syrjintäsäännöksissä perimää ja vammaisuutta koskevin lisäyksin. Hallitus on ehdottanut perimän ja vammaisuuden lisäämistä rikoslain syrjintäsäännöksiin (HE 216/2008 vp). Momentin 4 kohdan syrjintäperusteiden lopussa on rinnastuslauseke, joka ulottuu kaikkiin syrjintäperusteisiin. Rinnastus on siten laajempi kuin syrjintäsäännösten syrjintäperusteissa, joissa rinnastuslauseke ulottuu vain osaan syrjintäperusteista. Rinnastuksen laajennus on tarpeen, jotta syrjintäperusteluettelo paremmin täyttäisi kidutusyleissopimuksen vaatimuksen ”minkälaiseen tahansa syrjintään perustuvasta syystä”.

Kidutuksen tekijänä voisi olla virkamies. Virkamiehen lisäksi tekijänä voisi olla myös 4 momentissa tarkoitettuihin henkilöryhmiin kuuluva henkilö. Kidutusyleissopimuksen mukaan kidutusrikoksessa tekijänä voisi olla vain virkamies tai muu virallisessa asemassa oleva henkilö. Ehdotuksella pyritään erityisesti esimiesasemassa olevien julkista valtaa

käyttävien henkilöiden saattamiseen vastuuseen alaistensa teoista, joihin esimiehet ovat tavalla tai toisella myötävaikuttaneet. Ehdotuksen tarkoituksena on suojata ennen kaikkea viranomaisen tai muun julkista valtaa käyttävän henkilön valvonnassa olevia vangittuja, pidätettyjä, kiinniotettuja ja vankeusrangaistustaan suorittavia tai muissa laitoksissa olevia henkilöitä. Päävastuu valvonnalaisten kohtelusta on yleensä asianomaisella virkamiehellä tai muulla julkista valtaa käyttävällä henkilöllä. Kidutusrikokseen virkamiehet tulisivat käytännössä syyllistymään virkaansa toimittaessaan. Kidutuksena on pidettävä myös virkamiehen vapaa-aikanaan suorittamaa kidutustekoa, jos se liittyy virkatoimeen.

Kidutusyleissopimuksen mukaan kidutuksena pidetään myös tekoa, jossa virkamies yllyttää kidutukseen olipa tekijänä kuka tahansa. Lisäksi kidutusyleissopimuksen 4 artiklan mukaan rangaistavuus olisi ulotettava mihin tahansa tekoon, jolla myötävaikutetaan tai osallistutaan kidutukseen.

Kidutus olisi ns. erikoisrikos, jossa tekijänä voi olla vain mainitussa asemassa oleva henkilö. Virkamies tai 4 momentissa tarkoitettu henkilö, joka on osallinen tai myötävaikuttaa kidutukseen, tuomitaan rikoslain yleisten osallisuussäännösten mukaan. Niiden mukaan yllyttäjänä toiminut virkamies tuomitaan yllytyksestä kidutukseen 1 momentin mukaan, jos kidutuksen välittömänä tekijänä on virkamies tai 4 momentissa tarkoitettu henkilö. Siten yksityinenkin henkilö voi joutua yllyttäjänä tai tekijänä vastuuseen kidutuksesta käyttäessään julkista valtaa. Myös viranomaisen toimeksiannosta kidutukseen osallistuvat yksityiset lääkärit ja psykologit voivat olla osallisia kidutuksessa.

Jos välittömänä tekijänä muutoin on siviilihenkilö, yllyttäjänä tai avunantajana toiminut virkamies tuomitaan ns. välillisenä tekijänä kidutuksesta. Kiduttajana toiminut yksityinen henkilö voidaan tuomita avunannosta kidutukseen rikoslain 5 luvun 7 §:n 2 momentin perusteella tai tekijänä niistä muista rikoksista, jotka hänen tekonsa käsittää. Muiden rikosten soveltaminen voi johtaa ankariin rangaistuksiin, sillä monissa perinteisissä rikoksissa on kidutustyyppinen teko jo otettu huomioon rikoksen törkeän tekemu-

don tunnusmerkistössä, joka voi tulla kokonaisarvostelun kautta sovellettavaksi. Jos siviilihenkilö yllyttää virkamiehen tai 4 momentissa tarkoitettua henkilön kiduttamaan, hänet kuitenkin tuomitaan yllytyksestä kiduttamiseen. Yllytyksen ja avunannon osalta 1 momentti täyttää siten kidutusyleissopimuksen 1 ja 4 artiklan vaatimukset. Kidutusyleissopimuksen vaatimusta, jonka mukaan kidutus olisi kysymyksessä myös, jos virkamies suostuu kiduttamiseen tai hyväksyy sellaisen hiljaisesti, käsitellään 2 momentin yhteydessä.

Rangaistukseksi kiduttamisesta ehdotetaan vankeutta vähintään kaksi ja enintään kaksi vuotta sekä viraltapanoa. Viraltapano olisi siten ehdoton seuraamus, jos asianomainen edelleen on siinä virassa, jossa rikos tehtiin tai muussa rikoslain 2 luvun 7 §:ssä tarkoitettussa virassa. Rangaistusasteikko olisi ankarampi kuin törkeässä pahoinpitelyssä (1—10 v vankeutta), törkeässä raiskauksessa (2—10 v vankeutta), törkeässä ihmiskaupassa (2—10 v vankeutta), törkeässä parituksessa (4 kk—6 v vankeutta) ja törkeän laittoman maahantulon järjestämisessä (4 kk—6 v vankeutta), joiden tunnusmerkistöissä törkeää pahoinpitelyä lukuun ottamatta mainitaan erityisen tuntuva kärsimys.

Törkeän raiskauksen poikkeuksellisen ankaraa rangaistusasteikkoa perusteltiin sen säätämiseen johtaneessa hallituksen esityksessä muun muassa sillä, että teko loukkaa sekä henkilökohtaista koskemattomuutta että seksuaalista itsemääräämisoikeutta tavalla, joka usein aiheuttaa rikoksen uhrille paitsi fyysistä kipua myös pitkäaikaista, jopa koko elämän kestävästä henkistä kärsimystä. On selvää, että edellä mainitut tunnusmerkit voivat sisältää myös kidutustekoja.

Ollakseen kidutusta teon on aina oltava erittäin vakava. Kidutuksen aiheuttamaa kärsimystä kuvaava sana voimakas kattaa mainittujen rikosten tunnusmerkistöissä tarkoitettua erittäin tuntuva kärsimyksen. Se, että kidutukselle ehdotetaan edellä mainittujakin ankarampaa rangaistusasteikkoa, perustuu kidutuksen erittäin moitittavaan luonteeseen julkisen vallan käyttöön liittyvänä ihmisarvoa syvästi loukkaavan rikoksena ja kansainvälisen oikeuden ehdottoman kiellon rikkomisena. Tämän vuoksi kidutuksen kaikkein

vakavimpien muotojen varalle on syytä sääntää mainittuja rikoslajeja korkeampi enimmäisrangaistus. Vankeuden enimmäismäärä, kaksitoista vuotta, mainittaisiin tavanomaisesta kirjoittamistavasta poiketen pykälässä. Rangaistus olisi kuitenkin lievempi kuin sotarikoksessa ja rikoksessa ihmisyyttä vastaan, joista voi seurata ankarimmillaan elinkautinen vankeusrangaistus. Viimeksi mainitut rikokset edellyttävät soveltuakseen tiettyjä olosuhteista, jotka tekevät niistä erityisen moitittavia. Näiden olosuhteiden ollessa käsillä tulevat kidutustekoon kidutuksen sijasta sovellettavaksi rikokset ihmisyyttä vastaan tai sotarikokset. Näitä rangaistussäännöksiä olisi sovellettava ehdotetun kidutuksen sijasta myös rangaistuksen ankaruuden perusteella.

Muutoinkin sovelletaan rikoslain rikosten yhtymistä koskevia säännöksiä ja soveltamisperiaatteita. Lähtökohtana on, että ihmisarvoa loukkaava, erityistä tarkoitusta osoittava ja voimakasta kärsimystä aiheuttava kidutus syrjäyttäisi sitä lievemmat tai vakavuudeltaan siihen rinnastettavat väkivaltaa tai sen uhkaa, vapaudenriistoa tai pakottamista sisältävät yleiset rikoslain rikokset. Kidutuksen ohella ei siten yleensä sovellettaisi myöskään esimerkiksi pakottamista, laitonta uhkausta, oikeudenkäytössä kuultavan uhkaamista, törkeää vapaudenriistoa tai panttivangin ottamista koskevia säännöksiä. Kidutus kattaisi esimerkiksi törkeän pahoinpitelyn myös silloin, kun teolla aiheutetaan vaikea vamma tai vakava sairaus tai hengenvaara tai se tehdään erityistä raakuutta tai julmuutta osoittaen. Olennainen, muista vakavista rikoksista erottava seikka on kidutuksen tarkoitus. Jos sellainen puuttuu, voimakkaan kärsimyksen aiheuttamista ei tuomittaisi kidutuksena.

Jos kidutus ei kuitenkaan kokonaisuudessaan kata asianomaisessa rangaistussäännöksessä suojeltuja intressejä, tulisivat muutakin rikosta koskevat rangaistussäännökset sovellettavaksi. Tällainen tilanne voi syntyä muun muassa silloin, kun kiduttamisen ohella toteutuvat törkeää ryöstöä, törkeää ihmiskauppaa tai törkeää raiskausta taikka törkeää paritusta koskevat rangaistussäännökset eivätkä kidutuksessa edellytetyt motiivit kata koko tekokokonaisuutta. Kidutus ei sulje pois esi-

merkiksi törkeää ryöstöä tai törkeää kiristämistä, vaikka niihin sisältyy kidutuksessa tarkoitettua uhkaa tai pakottamista, sillä kidutustarkoituksiin ei voitane katsoa kuuluvan näihin rikoksiin sisältyvää taloudellisen hyödyn hankkimista. Jos kidutettava tahallisesti surmataa kiduttamisen yhteydessä ja surmaamista on kokonaisuutena pidettävä törkeänä, sovellettaisiin yleensä murhaa sekä kidutusta koskevia rangaistussäännöksiä. Voimakasta kärsimystä aiheuttavat kidutusteot osoittavat joissakin tapauksissa mutta eivät suinkaan kaikissa tapauksissa murhan tunnusmerkistössä tarkoitettua erityistä raakuutta tai julmuutta. Voimakas kärsimys voi aiheutua muullakin tavoin kuin erityistä raakuutta tai julmuutta osoittavalla tavalla. Myös tapon ohella sovellettaisiin yleensä kidutusta koskevia rangaistussäännöksiä. Jos kuolemaa ei aiheuteta tahallisesti, tulee yleensä sovellettavaksi kidutuksen ohella myös törkeää kuolemantuottamusta koskevat säännökset. Näissä erittäin vakavissa kuolemaan johtaneissa kidutustapauksissa enimmäisrangaistus voi kohota selvästi yli kidutuksesta ehdotetun 12 vuoden vankeuden aina elinkautiseen vankeuteen asti.

Kidutus virkarikoksena syrjäyttäisi myös virka-aseman väärinkäyttämistä koskevat säännökset. Viimeksi mainitun säädettiin aikanaan juuri sellaisia tilanteita varten, joita syntyy vankiloissa ja erilaisissa laitoksissa, joissa voidaan käyttää väärin asemaa käskyvallassa tai välittömässä vallassa olevaan henkilöön nähden (rikoslain 40 luvun 7 §:n 1 momentin 2 kohta). Milloin kidutuksen tunnusmerkistö ei täytyisi virkamiehen tekemänäkään, tulevat sovellettavaksi asianomaisten muiden rikoslain rikosten ohella myös virka-aseman väärinkäyttämistä, törkeätä virka-aseman väärinkäyttämistä koskevat rikoslain 40 luvun säännökset tai sotilaan ollessa kysymyksessä, palvelusrikoksia koskevat rikoslain 45 luvun säännökset.

Vaikka kidutuksen rangaistusasteikko olisi laaja, ei sille ehdoteta törkeää tekemuotoa. Sellaisen ei katsottu luontevasti sopivan tekoon, jota jo lievimmilläänkin on pidettävä törkeänä ja jonka tekemuodot vaihtelevat suuresti. Kidutukselle ominaisten piirteiden kuten kiduttamisen poikkeuksellisen häikäilemättömyyden tai piinaavuuden ja keston li-

säksi voidaan ottaa huomioon rangaistusta mittaamiseen vaikuttavat yleiset koventavat ja lieventävät seikat ja niiden vakavien väkivaltarikosten törkeiden tekemuotojen mittaamiseen vaikuttavia seikkoja, jotka kidutus sisältää. Siten rangaistusta ankaroitettavaan suuntaan rangaistuksen mittaamisessa vaikuttaa muun muassa se, jos kiduttamisella on aiheutettu toiselle hengenvaara tai kidutus on toteutettu useiden henkilöiden kanssa yhdessä tai se on tehty palkkiota vastaan. Rangaistusta ankaroitettavia seikkoja olisivat myös esimerkiksi kidutuksessa osoitettu erityinen suunnitelmallisuus, häikäilemättömyys, raakuus tai julmuus taikka aiheutettu vaikea ruumiinvamma. Rangaistuksen koventamisperusteista ei kuitenkaan tulisi sovellettavaksi rikoksen kohdistaminen rikoslain 6 luvun 5 §:n 4 kohdassa tarkoitetun kansalliseen, rodulliseen yms. kansanryhmään tähän ryhmään kuuluminen perusteella, jos kiduttaminen on tapahtunut jollakin vastaavasta motiivista.

Pykälän 2 momentin mukaan kidutuksesta tuomitaan myös virkamies, joka nimenomaisesti tai hiljaisesti hyväksyy alaisensa tai muutoin tosiasiallisessa määräysvallassaan olevan henkilön 1 momentissa tarkoitetun teon. Momentissa tarkoitettu henkilö voi olla myös siviilihenkilö. Esimiesasemassa olevan virkamiehen vastuu kidutusteoista ei ehdotuksen mukaan rajoitu hänen alaisiinsa virkamiehiin, vaan muukin henkilö, joka tosiasiasessa on virkamiehen määräysvallassa, voi olla kidutusteon toimeenpanija.

Hyväksyminen käsittää nimenomaisen tai hiljaisen suostumisen tekoon. Hyväksyminen merkitsee sitä, että virkamies laiminlyö estää tiedossaan olevan alaisensa tai määräysvallassaan olevan muun henkilön kiduttamisen jatkamisen. Lähtökohtana on, että esimiehen velvollisuutena on estää tietoonsa tullut aiottu kidutusteko.

Voimassaolevat laiminlyöntiä ja osallisuutta koskevat rikoslain säännökset ja soveltamisperiaatteet eivät kaikissa ajateltavissa olevissa tilanteissa varmuudella johtaisi siihen, että kidutuksen hyväksyvä esimiesasemassa oleva virkamies joutuisi tekijänä tai edes avunantajana vastuuseen alaisensa teosta 1 momentin mukaan. Pykälän 2 momentin

säännöksillä varmistettaisiin, että vastuullinen virkamies tuomittaisiin kidutuksesta tekijänä silloin, kun hän suostuu tai hiljaisesti hyväksyy alaisensa tai muutoin määräysvallassaan olevan henkilön suorittaman kidutuksen.

Ehdotetut 2 momentin säännökset täyttäisivät myös kidutusyleissopimuksen vaatimukset.

Rikoslain mukaan virkamies, joka nimenomaisesti tai hiljaisesti hyväksyy kiduttamisen, jonka estämiseen hänellä tosiasiallisen asemansa tai aiemman toimintansa perusteella on katsottava olevan rikoslain 3 luvun 3 §:n 2 momentin mukaan erityinen oikeudellinen velvollisuus, voitaisiin tuomita tekijänä kidutukseen 1 momentin nojalla. Kysymys siitä, milloin kidutuksen estämättä jättäneellä on katsottava olevan sen estämiseen vahva erityinen oikeudellinen velvollisuus, jää jossain määrin käytännössä epäselväksi.

Niissä tapauksissa, joissa teon estämiseen ei katsota olevan erityistä oikeudellista velvollisuutta, nimenomaisen hyväksymisen toisen suorittamaan kidutukseen antanut virkamies voitaisiin joissakin tapauksissa voimassa olevan rikoslainsäädännön mukaan saattaa vastuuseen tekijäkumppanina mutta useimmin vain avunantajana kiduttamiseen. Tällöin tekijänvastuu voi tosin syntyä välillisenä tekijänä, jos välittömänä tekijänä on siviilihenkilö.

Kiduttamisen hiljaista tai muuta hyväksymistä, josta varsinainen rikoksentehtäjä ei tiedä, ei rikoslain osallisuussäännösten mukaan välttämättä voida pitää avunantona varsinaiseen tekoon. Hyväksyminen, jota mahdollinen tekijä ei tiedä, tuskin lisäisi todennäköisyyttä teon toteutumiselle. Virkamiestä ei tällaisessa tilanteessa voida saattaa avunantajana tai välillisenä tekijänä vastuuseen kidutuksesta.

Kidutusyleissopimus edellyttää hiljaiselle hyväksyjälle tekijänvastuuta. Ehdotettu 2 momentti toisi virkamiehelle tekijänvastuun kidutuksen hiljaisestakin hyväksymisestä. Näin myös varmistetaan kidutusyleissopimuksen vaatimusten täyttyminen. Virkamies, joka virkamiehen suostumuksesta kiduttaa, tuomitaan 1 momentin mukaan tekijänä.

Siviilihenkilö voidaan tuomita yllyttäjänä tai avunantajana myös 2 momentissa tarkoi-

tettuun tekoon rikoslain 5 luvun 7 §:n 2 momentin perusteella. Kun muukin henkilö kuin virkamies tai 4 momentissa tarkoitettu henkilö voidaan myötävaikutuksestaan ja osallisuudestaan kiduttamistekoon saattaa vastuuseen myös 1 momentin perusteella, vastaa ehdotus tältä osin kidutusyleissopimuksen 1 ja 4 artiklan vaatimuksia.

Kidutuksen yritys olisi pykälän 3 momentin mukaan rangaistava. Myös kidutusyleissopimuksessa määritellään yritys rangaistavaksi. Kun kidutuksen on katsottava täyttyvän pelkästään voimakkaan kärsimyksen aiheuttamisella eikä kidutuksen tavoitteita edellytetä saavutetun, yritykselle jää melko kapea käyttöala.

Kidutusyleissopimuksessa virkamieheen rinnastetaan muu virallisessa asemassa toimiva henkilö. Kidutuksen erityisen törkeä luonne huomioon ottaen ehdotetaan, että kaikki ne rikoslain 11 §:ssä mainitut henkilöpiirit, jotka voivat syyllistyä lahjusrikoksiin, voisivat syyllistyä myös kiduttamiseen. Kidutuksesta voitaisiin 4 momentin mukaan tuomita virkamies, julkista luottamustehtävää hoitava henkilö, julkisyhteisön työntekijä, julkista valtaa käyttävä henkilö ja ulkomainen virkamies. Kyseiset henkilöt on määriteltävä rikoslain 40 luvun 11 §:ssä laajasti. Kidutusrikoksesta vastuuseen tulevien henkilöiden piiri olisi jossain määrin kidutusyleissopimuksessa edellytettyä laajempi, mutta näin varmistetaan, että kaikki kidutusyleissopimuksessa tarkoitettut virallisessa asemassa olevat henkilöt voivat joutua tekijänä vastuuseen kiduttamisesta.

Julkista luottamustehtävää hoitavalla henkilöllä tarkoitetaan rikoslain 40 luvun 11 §:n 2 kohdassa kunnanvaltuutettua ja muuta yleisillä vaaleilla valittua 1 kohdassa mainitun julkisyhteisön edustajiston jäsentä kuin kansanedustajaa edustajatoimissaan sekä 1 kohdassa mainitun julkisyhteisön tai laitoksen toimielimen, kuten valtioneuvoston, kunnanhallituksen, lautakunnan, johtokunnan, komitean, toimikunnan ja neuvottelukunnan, jäsentä sekä muuta mainitun julkisyhteisön tai laitoksen luottamushenkilöä. Julkisyhteisön työntekijällä tarkoitetaan 3 kohdan mukaan henkilöä, joka on työsopimussuhteessa 1 kohdassa mainittuun julkisyhteisöön tai laitokseen.

Rikoslain 40 luvun 11 §:n 5 a kohdan mukaan julkista valtaa käyttävällä henkilöllä tarkoitetaan sitä, jonka tehtäviin lain tai asetuksen nojalla kuuluu antaa toista velvoittava määräys tai päättää toisen edusta, oikeudesta tai velvollisuudesta taikka joka lain tai asetuksen nojalla tehtävässään tosiasiallisesti puuttuu toisen etuun tai oikeuteen. Esimerkiksi järjestyksenvalvojat käyttävät julkista valtaa. Tässä tarkoitettun päätöksen valmisteluun 5 b kohdassa mainituin tavoin osallistuva katsotaan myös julkista valtaa käyttäväksi henkilöksi. Siten esimerkiksi suunnitelman ja päätösesityksen tekijä voidaan saattaa vastuuseen kidutuspäätöksestä. Rikoslain 40 luvun 11 §:n 4 kohdan mukaan ulkomaisella virkamiehellä tarkoitetaan henkilöä, joka on nimitetty tai valittu vieraan valtion tai julkisen kansainvälisen järjestön, toimielimen tai tuomioistuimen hallinnolliseen tai oikeudelliseen virkaan tai tehtävään tai joka muuten hoitaa julkista tehtävää vieraan valtion tai julkisen kansainvälisen järjestön, toimielimen tai tuomioistuimen puolesta.

15 luku **Rikoksista oikeudenkäyttöä vastaan**

10 §. *Törkeän rikoksen ilmoittamatta jättäminen.* Pykälässä säädetään rangaistus hankkeilla olevan törkeän rikoksen ilmoittamatta jättämisestä. Säännöksen 1 momentissa on luettelo niistä vakavista rikoksista, joiden hankkeilla olosta on rangaistuksen uhalla ilmoitettava viranomaisille tai sille, jota vaara uhkaa, kun rikos vielä on estettävissä. Pykälän luettelossa on muun muassa rikos ihmisytyttä vastaan, sotarikos, raiskaus ja törkeä pahoinpitely. Ilmoittamisvelvollisuus on johdonmukaista ulottaa myös erittäin vakavaan kansainväliseen rikokseen, kidutukseen. Pykälän rikosluetteloa ehdotetaankin täydennettäväksi kidutuksella.

40 luku **Virkarikoksista**

13 a §. *Viittaussäännökset.* Rikoslain 40 lukuun ehdotetaan lisättäväksi uusi 13 a §, jossa viitattaisiin kidutusta koskevaan 11 luvun 9 a §:ään. Viittaus on tarpeen, sillä kidutus olisi myös virkarikos. Kansainvälisenä rikoksena ja ihmisarvoa loukkaavan luonteen-

sa vuoksi kidutusta koskevat säännökset ehdotetaan sijoitettavaksi 11 lukuun.

45 luku **Sotilasrikoksista**

Palvelusrikokset

1 §. *Palvelusrikos.* Pykälän nykyisen 1 momentin mukaan sotilas, joka rikkoo palvelukseen kuuluvan velvollisuuden tai annetun määräyksen, on tuomittava palvelusrikoksesta rangaistukseen, jollei teosta 40 luvun 1—3 tai 5 §:ssä tai tässä luvussa erikseen säädetä rangaistusta. Lahjusrikokset ja virkasalaisuusrikokset ovat ainoat 45 luvun ulkopuolella olevat rikokset, jotka syrjäyttäisivät palvelusrikoksen. Kidutus syrjäyttäisi ehdotuksen mukaan virka-aseman väärinkäyttämisen ja palvelusrikoksen. Tämä vuoksi kidutus ehdotetaan lisättäväksi palvelusrikosta koskevan pykälän soveltamisalaa koskeviin poikkeuksiin lahjusrikosten ja virkasalaisuusrikosten rinnalle.

1.2 Pakkokeinolaki

5 a luku **Telekuuntelu, televalvonta ja tekninen tarkkailu**

Luvun telekuuntelua koskevan 2 §:n 1 momentti ja teknistä kuuntelua koskevan 4 §:n 3 momentti sisältävät luettelon niistä törkeiksi katsotuista rikoksista, joihin syylliseksi epäiltyyn voidaan mainituissa pykälissä tarkemmin säädetyn edellytyksin kohdistaa kyseisiä pakkokeinoja. Luvun 2 §:n 1 momentin 1 kohdassa ja 4 §:n 3 momentin 1 kohdassa mainitaan muun muassa rikos ihmisyyttä vastaan, sotarikos, raiskaus ja törkeä pahoinpitely. Mainittuihin lainkohtiin ehdotetaan lisättäväksi kidutus. Kidutuksen erityinen vakavuus puoltaa telekuuntelun ja teknisen kuuntelun käyttömahdollisuutta.

2 Voimaantulo

Lait rikoslain ja pakkokeinolain muuttamisesta ehdotetaan tuleviksi voimaan mahdollisimman pian.

3 Suhde perustuslakiin ja säätämisjärjestys

Esityksessä ehdotetaan rikoslakiin lisättäväksi kidutusta koskevat erityiset rangaistus-säännökset.

Perustuslain 7 §:n 2 momentissa kielletään kiduttaminen. Sen mukaan ketään ei saa tuomita kuolemaan, kiduttaa eikä muutoinkin kohdella ihmisoikeuksia loukkaavasti. Kidutuksen kieltä on ehdoton. Kidutuksen nimenomaisella kriminalisoinnilla vahvistetaan perustuslain ja kansainvälisen oikeuden mukaista kidutuksen ehdotonta kieltä. Kidutusrikoksella ei näin ollen rajoiteta perustuslaissa suojattuja perusoikeuksia, vaan päinvastoin vahvistetaan siinä säädettyä kidutuksen kieltä ja ihmisarvon loukkaamattomuutta. Tässä suhteessa kidutus ei ole ongelmallinen säätämisenjärjestyksen kannalta.

Kidutukseksi katsottavat teot ovat nykyisin rangaistavia rikoslain pakottamista, pahoinpitelyä ja virka-aseman väärinkäyttämistä, yms. koskevana rikoksina. Kidutus voi ilmetä myös joukkotuhontana, rikoksena ihmisyyttä vastaan tai sotarikoksena. Ehdotettu kidutusrikos tuo uuden rikosnimikkeen rikosten joukkoon. Se ei laajenna voimassa olevan oikeudessa säädettyä rangaistavan käyttäytymisen alaa, vaan järjestelee sitä uudelleen.

Rikosoikeudellinen laillisuusperiaate on vahvistettu sekä perustuslaissa (8 §) että rikoslaisissa (RL 3:1). Laillisuusperiaatteeseen on katsottu sisältyvän rikoslainsäädännön tarkkarajaisuus- ja täsmällisyysvaatimus, jota tavallisesti tarkastellaan yksittäisten rangaistussäännösten yhteydessä rangaistavan ja rankaisemattoman käyttäytymisen alan riittävän täsmällisen rajaamisen kannalta. Rangaistussäännöksen tarkkarajaisuus lisää sen ennustettavuutta. Sen sijaan vähemmän huomiota on kiinnitetty niihin mahdollisiin rajaamis- ja soveltamisongelmiin, joita uuden laaja-alaisen ja lukuisten muiden rikosten soveltamisalaa leikkaavan rikoksen säätämisen yhteydessä voi syntyä.

Kidutus on voimakkaan henkisen tai ruumiillisen kärsimyksen aiheuttamista. Kidutus kattaisi hyvin laajan alueen ja voi esiintyä monissa eri muodoissa. Sen soveltamisala ulottuisi lukuisiin väkivaltaa, pakottamista ja vapaudenriistoa käsittäviin tekoihin, jotka

ovat muina rikoksina rangaistavia. Kidutusrikoksen säättämisestä voi seurata jossain määrin soveltamisongelmia suhteessa muihin sitä lähellä oleviin rikoslain rikoksiin. Kidutus voi toteutua muun muassa törkeänä pahoinpitelynä, törkeänä raiskauksena, törkeänä vapauden riistona, törkeänä ihmiskauppana, laittomana uhkauksena, pakottamisena ja osana murhaa yms. Ehdotettu kidutus on kuitenkin tekijän tarkoitukset määrittelevä ankarasti rangaistava vakava rikos, joka erityissäännöksenä syrjäyttää valtaosan niistä rikoksista, joiden tunnusmerkit muutoin näyttäisivät olevan käsillä. Näin ollen vakavia soveltamisongelmia ei ole odotettavissa eikä

ehdotus ole ristiriidassa laillisuusperiaatteen kanssa.

Kidutusta ehdotetaan myös liitettäväksi niihin vakaviin rikoksiin, joiden tekeillä olemisen ilmoittamatta jättämisestä (RL 15:10) seuraa rangaistus. Kidutus syrjäyttää lähinnä rangaistussäännöksiä, jotka jo ovat ilmoitusvelvollisuuden piirissä. Ehdotus ei näin ollen merkitse uutta kidutuksen käsittävien tekojen ilmoittamisvelvollisuuden laajentamista nykyisestä.

Edellä esitetyn perusteella annetaan Eduskunnan hyväksyttäväksi seuraavat lakiehdotukset:

Lakiehdotus

1.

Laki**rikoslain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan 19 päivänä joulukuuta 1889 annetun rikoslain (39/1889) 2 c luvun 11 §:n 1 momentin 1 kohta, 15 luvun 10 §:n 1 momentti ja 45 luvun 1 §:n 1 momentti, sellaisina kuin ne ovat, 2 c luvun 11 §:n 1 momentin 1 kohta ja 15 luvun 10 §:n 1 momentti laissa 212/2008 ja 45 luvun 1 §:n 1 momentti laissa 559/2000, sekä
lisätään 11 lukuun uusi 9 a § ja 40 lukuun uusi 13 a § seuraavasti:

2 c luku

Vankeudesta

11 §

Koko rangaistuksen suorittaminen vankilassa

Tuomioistuin voi rangaistukseen tuomittuun syyttäjän vaatimuksesta päättää, että tuomittu vapautuu vankilasta vasta hänen suorittuaan tuomitun rangaistusajan kokonaan, jos:

1) rikoksentehtäjä tuomitaan määräaikaiseen, vähintään kolmen vuoden pituiseen vankeusrangaistukseen murhasta, taposta, surmasta, törkeästä pahoinpitelystä, törkeästä raiskauksesta, törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä, törkeästä ryöstöstä, törkeästä tuhoystöstä, joukkotuhonnasta, rikoksesta ihmisyyttä vastaan, sotarikoksesta, törkeästä sotarikoksesta, kidutuksesta, törkeästä ihmiskaupasta, panttivangin ottamisesta, törkeästä terveyden vaarantamisesta, ydinräjähdერიkoksesta, kaappauksesta, terroristisessa tarkoituksessa tehdystä rikoksesta taikka sellaisen rikoksen yrityksestä tai osallisuudesta sellaiseen rikokseen;

11 luku

Sotarikoksista ja rikoksista ihmisyyttä vastaan

9 a §

Kidutus

Jos virkamies aiheuttaa toiselle voimakasta ruumiillista tai henkistä kärsimystä

1) saadaksesi hänet tai muun henkilön tunnustamaan tai antamaan tietoja,

2) rangaistakseen häntä jostakin hänen tai jonkun muun tekemästä tai tekemäksi epäilystä teosta,

3) pelotellakseen tai pakottaakseen häntä tai muuta henkilöä tai

4) rodun, kansallisen tai etnisen alkuperän, ihonvärin, kielen, sukupuolen, iän, perhesuhteiden, seksuaalisen suuntautumisen, perimän, vammaisuuden, terveydentilan, uskonnon, yhteiskunnallisen mielipiteen, poliittisen tai ammatillisen toiminnan tai muun näihin rinnastettavan seikan perusteella,

on tuomittava *kidutuksesta* vankeuteen vähintään kahdeksi ja enintään kahdeksitoista vuodeksi sekä lisäksi viraltapantavaksi.

Kidutuksesta tuomitaan myös virkamies, joka nimenomaisesti tai hiljaisesti hyväksyy

alaisensa tai muutoin tosiasiallisessa määräysvallassaan ja valvonnassaan olevan henkilön 1 momentissa tarkoitetun teon.

Yritys on rangaistava.

Tämän pykälän virkamiestä koskevia säännöksiä sovelletaan myös julkista luottamustehtävää hoitavaan henkilöön ja julkista valtaa käyttävään henkilöön sekä viraltapano-seuraamusta lukuun ottamatta julkisyhteisön työntekijään ja ulkomaiseen virkamieheen.

15 luku

Rikoksista oikeudenkäyttöä vastaan

10 §

Törkeän rikoksen ilmoittamatta jättäminen

Joka tietää joukkotuhonnan, joukkotuhonnan valmistelun, rikoksen ihmisyyttä vastaan, törkeän rikoksen ihmisyyttä vastaan, sotarikoksen, törkeän sotarikoksen, kidutuksen, kemiallisen aseiden kiellon rikkomisen, biologisen aseiden kiellon rikkomisen, Suomen itsemääräämisoikeuden vaarantamisen, maanpetoksen, törkeän maanpetoksen, vakoilun, törkeän vakoilun, valtiopetoksen, törkeän valtiopetoksen, raiskauksen, törkeän raiskauksen, törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön, murhan, tapon, surman, törkeän pahoinpitelyn, ryöstön, törkeän ryöstön, ihmiskaupan, törkeän ihmiskaupan, panttivangin ottamisen, törkeän tuhotyön, törkeän terveyden vaarantamisen, ydinräjähderikoksen, kaappauksen, 34 a luvun 1 §:n 1 momentin 3 kohdassa tarkoitetun terroristisessa tarkoituksessa tehdyn rikoksen, törkeän ympäristön turmelemisen tai törkeän huumausainerikoksen olevan hankkeilla eikä ajoissa, kun rikos vielä olisi estettävissä, antaa siitä tietoa viranomaiselle tai sille, jota vaara uhkaa, on

tuomittava, jos rikos tai sen rangaistava yritys tapahtuu, *törkeän rikoksen ilmoittamatta jättämisestä* sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

40 luku

Virkarikoksista

13 a §

Viittaussäännökset

Rangaistus kidutuksesta säädetään 11 luvun 9 a §:ssä.

45 luku

Sotilasrikoksista

Palvelusrikokset

1 §

Palvelusrikos

Sotilas, joka rikkoo tai jättää täyttämättä palvelukseen kuuluvan velvollisuuden taikka palvelusta tai sotilaallista järjestystä koskevan ohjesäännöllä tai muulla tavoin annetun määräyksen, on tuomittava, jollei teosta 11 luvun 9 a §:ssä, 40 luvun 1—3 tai 5 §:ssä tai tässä luvussa erikseen säädetä rangaistusta, *palvelusrikoksesta* kurinpitörangaistukseen tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä kuuta 20 .

2.

Laki**pakkokeinolain 5 a luvun 2 ja 4 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan 30 päivänä huhtikuuta 1987 annetun pakkokeinolain (450/1987) 5 a luvun 2 §:n 1 momentin 1 kohta ja 4 §:n 3 momentin 1 kohta, sellaisina kuin ne ovat laissa 213/2008 seuraavasti:

5 a luku

Telekuuntelu, televälitys ja tekninen tarkkailu

2 §

Telekuuntelun edellytykset

Kun on syytä epäillä jotakuta

1) joukkotuhonnasta, joukkotuhonnan valmistelusta, rikoksesta ihmisyyttä vastaan, törkeästä rikoksesta ihmisyyttä vastaan, sotarikoksesta, törkeästä sotarikoksesta, kidutuksesta, kemiallisen aseiden kiellon rikkomisesta, biologisen aseiden kiellon rikkomisesta,

rikoksen esitutkintaa toimittavalle viranomaiselle voidaan antaa lupa kuunnella ja tallentaa televiestejä, joita epäilty lähettää hallussaan olevasta tai oletettavasti muuten käyttämästään teleliittymästä, teleosoitteesta tai telepäätelaitteesta, taikka tällaiseen teleliittymään, teleosoitteeseen tai telepäätelaitteeseen tulevia hänelle tarkoitettuja viestejä,

jos saatavilla tiedoilla voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi.

4 §

Teknisen kuuntelun edellytykset

Kun on syytä epäillä jotakuta

1) joukkotuhonnasta, joukkotuhonnan valmistelusta, rikoksesta ihmisyyttä vastaan, törkeästä rikoksesta ihmisyyttä vastaan, sotarikoksesta, törkeästä sotarikoksesta, kidutuksesta, kemiallisen aseiden kiellon rikkomisesta, biologisen aseiden kiellon rikkomisesta,

rikoksen esitutkintaa toimittavalle viranomaiselle voidaan antaa lupa kohdistaa teknistä kuuntelua myös sellaiseen vakituiseen asumiseen tarkoitettuun tilaan, jossa epäilty todennäköisesti oleskelee, jos rikoksen selvittäminen olisi olennaisesti vaikeampaa tai

mahdotonta käyttämällä rikoksesta epäillyn
tai muiden oikeuksiin vähemmän puuttuvia
pakkokeinoja.

Tämä laki tulee voimaan
kuuta 20 .

_____ päivänä

Helsingissä 29 päivänä toukokuuta 2009

Tasavallan Presidentti

TARJA HALONEN

Oikeusministeri *Tuija Brax*

*Liite
Rinnakkaistekstit*

1.

Laki

rikoslain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan 19 päivänä joulukuuta 1889 annetun rikoslain (39/1889) 2 c luvun 11 §:n 1 momentin 1 kohta, 15 luvun 10 §:n 1 momentti ja 45 luvun 1 §:n 1 momentti, sellaisina kuin ne ovat, 2 c luvun 11 §:n 1 momentin 1 kohta ja 15 luvun 10 §:n 1 momentti laissa 212/2008 ja 45 luvun 1 §:n 1 momentti laissa 559/2000, sekä *lisätään* 11 lukuun uusi 9 a § ja 40 lukuun uusi 13 a § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

2 c luku

2 c luku

Vankeudesta

Vankeudesta

11 §

11 §

Koko rangaistuksen suorittaminen vankilassa

Koko rangaistuksen suorittaminen vankilassa

Tuomioistuin voi rangaistukseen tuomitsaan syyttäjän vaatimuksesta päättää, että tuomittu vapautuu vankilasta vasta hänen suoritettuaan tuomitun rangaistusajan kokonaan, jos:

1) rikoksenteikijä tuomitaan määräaikaiseen, vähintään kolmen vuoden pituiseen vankeusrangaistukseen murhasta, taposta, surmasta, törkeästä pahoinpitelystä, törkeästä raiskauksesta, törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä, törkeästä ryöstöstä, törkeästä tuhotyöstä, joukkotuhonnasta, rikoksesta ihmisyyttä vastaan, törkeästä rikoksesta ihmisyyttä vastaan, sotarikoksesta, törkeästä sotarikoksesta, törkeästä ihmiskaupasta, panttivangin ottamisesta, törkeästä terveyden vaarantamisesta, ydinräjähdერიkoksesta, kaappauksesta, terroristisessa tarkoituksessa tehdystä

Tuomioistuin voi rangaistukseen tuomitsaan syyttäjän vaatimuksesta päättää, että tuomittu vapautuu vankilasta vasta hänen suoritettuaan tuomitun rangaistusajan kokonaan, jos:

1) rikoksenteikijä tuomitaan määräaikaiseen, vähintään kolmen vuoden pituiseen vankeusrangaistukseen murhasta, taposta, surmasta, törkeästä pahoinpitelystä, törkeästä raiskauksesta, törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä, törkeästä ryöstöstä, törkeästä tuhotyöstä, joukkotuhonnasta, rikoksesta ihmisyyttä vastaan, törkeästä rikoksesta ihmisyyttä vastaan, sotarikoksesta, törkeästä sotarikoksesta, *kidutuksesta*, törkeästä ihmiskaupasta, panttivangin ottamisesta, törkeästä terveyden vaarantamisesta, ydinräjähdერიkoksesta, kaappauksesta, terroristisessa tarkoi-

rikoksesta taikka sellaisen rikoksen yrityksestä tai osallisuudesta sellaiseen rikokseen;

tuksessa tehdystä rikoksesta taikka sellaisen rikoksen yrityksestä tai osallisuudesta sellaiseen rikokseen;

11 luku

Sotarikoksista ja rikoksista ihmisyyttä vastaan

9 a §

Kidutus

Jos virkamies aiheuttaa toiselle voimakasta ruumiillista tai henkistä kärsimystä

1) *saadakseen hänet tai muun henkilön tunnustamaan tai antamaan tietoja,*

2) *rangaistakseen häntä jostakin hänen tai jonkun muun tekemästä tai tekemäksi epäilystä teosta,*

3) *pelotellakseen tai pakottaakseen häntä tai muuta henkilöä tai*

4) *rodun, kansallisen tai etnisen alkuperän, ihonvärin, kielen, sukupuolen, iän, perhesuhteiden, seksuaalisen suuntautumisen, perimän, vammaisuuden, terveydentilan, uskonnon, yhteiskunnallisen mielipiteen, poliittisen tai ammatillisen toiminnan tai muun näihin rinnastettavan seikan perusteella,*

on tuomittava kidutuksesta vankeuteen vähintään kahdeksi ja enintään kahdeksitoista vuodeksi sekä lisäksi viraltapantavaksi.

Kidutuksesta tuomitaan myös virkamies, joka nimenomaisesti tai hiljaisesti hyväksyy alaisensa tai muutoin tosiasiallisessa määräysvallassaan ja valvonnassaan olevan henkilön 1 momentissa tarkoitetun teon.

Yritys on rangaistava.

Tämän pykälän virkamiestä koskevia säännöksiä sovelletaan myös julkista luottamustehtävää hoitavaan henkilöön ja julkista valtaa käyttävään henkilöön sekä viraltapanoseuraamusta lukuun ottamatta julkisyhteisön työntekijään ja ulkomaiseen virkamieheen.

15 luku

Rikoksista oikeudenkäyttöä vastaan

10 §

Törkeän rikoksen ilmoittamatta jättäminen

Joka tietää joukkotuhonnan, joukkotuhonnan valmistelun, rikoksen ihmisyyttä vastaan, törkeän rikoksen ihmisyyttä vastaan, sotarikoksen, törkeän sotarikoksen, kemiallisen aseiden kiellon rikkomisen, biologisen aseiden kiellon rikkomisen, Suomen itsemääräämisoikeuden vaarantamisen, maanpetoksen, törkeän maanpetoksen, vakoilun, törkeän vakoilun, valtiopetoksen, törkeän valtiopetoksen, raiskauksen, törkeän raiskauksen, törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön, murhan, tapon, surman, törkeän pahoinpitelyn, ryöstön, törkeän ryöstön, ihmiskaupan, panttivangin ottamisen, törkeän ihmiskaupan, panttivangin ottamisen, törkeän tuhotyön, törkeän terveyden vaarantamisen, ydinräjähderikoksen, kaappauksen, 34 a luvun 1 §:n 1 momentin 3 kohdassa tarkoitetun terroristisessa tarkoituksessa tehdyn rikoksen, törkeän ympäristön turmelemisen tai törkeän huumausainerikoksen olevan hankkeilla eikä ajoissa, kun rikos vielä olisi estettävissä, antaa siitä tietoa viranomaiselle tai sille, jota vaara uhkaa, on tuomittava, jos rikos tai sen rangaistava yritys tapahtuu, *törkeän rikoksen ilmoittamatta jättämisestä* sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

15 luku

Rikoksista oikeudenkäyttöä vastaan

10 §

Törkeän rikoksen ilmoittamatta jättäminen

Joka tietää joukkotuhonnan, joukkotuhonnan valmistelun, rikoksen ihmisyyttä vastaan, törkeän rikoksen ihmisyyttä vastaan, sotarikoksen, törkeän sotarikoksen, *kidutuksen*, kemiallisen aseiden kiellon rikkomisen, biologisen aseiden kiellon rikkomisen, Suomen itsemääräämisoikeuden vaarantamisen, maanpetoksen, törkeän maanpetoksen, vakoilun, törkeän vakoilun, valtiopetoksen, törkeän valtiopetoksen, raiskauksen, törkeän raiskauksen, törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön, murhan, tapon, surman, törkeän pahoinpitelyn, ryöstön, törkeän ryöstön, ihmiskaupan, panttivangin ottamisen, törkeän ihmiskaupan, panttivangin ottamisen, törkeän tuhotyön, törkeän terveyden vaarantamisen, ydinräjähderikoksen, kaappauksen, 34 a luvun 1 §:n 1 momentin 3 kohdassa tarkoitetun terroristisessa tarkoituksessa tehdyn rikoksen, törkeän ympäristön turmelemisen tai törkeän huumausainerikoksen olevan hankkeilla eikä ajoissa, kun rikos vielä olisi estettävissä, antaa siitä tietoa viranomaiselle tai sille, jota vaara uhkaa, on tuomittava, jos rikos tai sen rangaistava yritys tapahtuu, *törkeän rikoksen ilmoittamatta jättämisestä* sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

40 luku

Virkarikoksista

13 a §

Viittaussäännökset

Rangaistus kidutuksesta säädetään 11 luvun 9 a §:ssä.

45 luku

Sotilasrikoksista*Palvelusrikokset*

1 §

Palvelusrikos

Sotilas, joka rikkoo tai jättää täyttämättä palvelukseen kuuluvan velvollisuuden taikka palvelusta tai sotilaallista järjestystä koskevan ohjesäännöllä tai muulla tavoin annetun määräyksen, on tuomittava, jollei teosta 40 luvun 1—3 tai 5 §:ssä tai tässä luvussa erikseen säädetä rangaistusta, *palvelusrikoksesta* kurinpitörangaistukseen tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi.

45 luku

Sotilasrikoksista*Palvelusrikokset*

1 §

Palvelusrikos

Sotilas, joka rikkoo tai jättää täyttämättä palvelukseen kuuluvan velvollisuuden taikka palvelusta tai sotilaallista järjestystä koskevan ohjesäännöllä tai muulla tavoin annetun määräyksen, on tuomittava, jollei teosta *11 luvun 9 a §:ssä*, 40 luvun 1—3 tai 5 §:ssä tai tässä luvussa erikseen säädetä rangaistusta, *palvelusrikoksesta* kurinpitörangaistukseen tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 20 . _____

2.

Laki**pakkokeinolain 5 a luvun 2 ja 4 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan 30 päivänä huhtikuuta 1987 annetun pakkokeinolain (450/1987) 5 a luvun 2 §:n 1 momentin 1 kohta ja 4 §:n 3 momentin 1 kohta, sellaisina kuin ne ovat laissa 213/2008 seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

5 a luku

5 a luku

Telekuuntelu, televalvonta ja tekninen tarkkailu

Telekuuntelu, televalvonta ja tekninen tarkkailu

2 §

2 §

Telekuuntelun edellytykset

Telekuuntelun edellytykset

Kun on syytä epäillä jotakuta

1) joukkotuhonnasta, joukkotuhonnan valmistelusta, rikoksesta ihmisyyttä vastaan, törkeästä rikoksesta ihmisyyttä vastaan, sotarikoksesta, törkeästä sotarikoksesta, kemiallisen aseiden kiellon rikkomisesta, biologisen aseiden kiellon rikkomisesta,

rikoksen esitutkintaa toimittavalle viranomaiselle voidaan antaa lupa kuunnella ja tallentaa televiestejä, joita epäilty lähettää hallussaan olevasta tai oletettavasti muuten käyttämästään teleliittymästä, teleosoitteesta tai telepäätelaitteesta, taikka tällaiseen teleliittymään, teleosoitteeseen tai telepäätelaitteeseen tulevia hänelle tarkoitettuja viestejä, jos saatavilla tiedoilla voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi.

Kun on syytä epäillä jotakuta

1) joukkotuhonnasta, joukkotuhonnan valmistelusta, rikoksesta ihmisyyttä vastaan, törkeästä rikoksesta ihmisyyttä vastaan, sotarikoksesta, törkeästä sotarikoksesta, *kidutuksesta*, kemiallisen aseiden kiellon rikkomisesta, biologisen aseiden kiellon rikkomisesta,

rikoksen esitutkintaa toimittavalle viranomaiselle voidaan antaa lupa kuunnella ja tallentaa televiestejä, joita epäilty lähettää hallussaan olevasta tai oletettavasti muuten käyttämästään teleliittymästä, teleosoitteesta tai telepäätelaitteesta, taikka tällaiseen teleliittymään, teleosoitteeseen tai telepäätelaitteeseen tulevia hänelle tarkoitettuja viestejä, jos saatavilla tiedoilla voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi.

4 §

Teknisen kuuntelun edellytykset

Kun on syytä epäillä jotakuta
1) joukkotuhonnasta, joukkotuhonnan valmistelusta, rikoksesta ihmisyyttä vastaan, törkeästä rikoksesta ihmisyyttä vastaan, sotarikoksesta, törkeästä sotarikoksesta, kemiallisen aseiden kiellon rikkomisesta, biologisen aseiden kiellon rikkomisesta,

rikoksen esitutkintaa toimittavalle viranomaiselle voidaan antaa lupa kohdistaa teknistä kuuntelua myös sellaiseen vakituiseen asumiseen tarkoitettuun tilaan, jossa epäilty todennäköisesti oleskelee, jos rikoksen selvittäminen olisi olennaisesti vaikeampaa tai mahdotonta käyttämällä rikoksesta epäillyn tai muiden oikeuksiin vähemmän puuttuvia pakkokeinoja.

4 §

Teknisen kuuntelun edellytykset

Kun on syytä epäillä jotakuta
1) joukkotuhonnasta, joukkotuhonnan valmistelusta, rikoksesta ihmisyyttä vastaan, törkeästä rikoksesta ihmisyyttä vastaan, sotarikoksesta, törkeästä sotarikoksesta, *kidutuksesta*, kemiallisen aseiden kiellon rikkomisesta, biologisen aseiden kiellon rikkomisesta,

rikoksen esitutkintaa toimittavalle viranomaiselle voidaan antaa lupa kohdistaa teknistä kuuntelua myös sellaiseen vakituiseen asumiseen tarkoitettuun tilaan, jossa epäilty todennäköisesti oleskelee, jos rikoksen selvittäminen olisi olennaisesti vaikeampaa tai mahdotonta käyttämällä rikoksesta epäillyn tai muiden oikeuksiin vähemmän puuttuvia pakkokeinoja.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 20 .

Asetusluonnos

Valtioneuvoston asetus**rikoslain 1 luvun 7 §:n soveltamisesta annetun asetuksen 1 §:n muuttamisesta**

Valtioneuvoston päätöksen mukaisesti, joka on tehty oikeusministeriön esittelystä, *muutetaan* rikoslain 1 luvun 7 §:n soveltamisesta 16 päivänä elokuuta 1996 annetun asetuksen (627/1996) 1 §:n 1 momentin 9 kohta seuraavasti:

<p style="text-align: center;">1 §</p> <p>Rikoslain 1 luvun 7 §:ää sovellettaessa kansainvälisinä rikoksina pidetään seuraavia rikoksia:</p> <p>_____</p>	<p>taisessa yleissopimuksessa (SopS 60/1989) tarkoitettuna kidutuksena;</p> <p>_____</p>
---	--

<p>9) sellainen kidutus, jota on pidettävä kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vas-</p> <p>_____</p>	<p>Tämä asetus tulee voimaan _____ päivänä kuuta 20 .</p>
--	---